

uskjaleu

11



Sisukord

5	Saateks
7	<i>Requiem</i> <i>Preester Nikolai Päts</i>
9	Esimese Eesti piiskopi Platoni kirjatööd „Uue Elu” jaoks
11	Eestimaa Apostliku Õigeusu koguduse täiskogu koosolekul 21. märtsil 1919. a. vastu võetud resolutsioonid kiriku valitsemise küsimuste kohta
17	Eesti-Apostlik Õigeusu Kiriku 75. juubeli puhul
19	Eesti-Apostlik Õigeusu Kiriku iseseisvus
23	Metropoliit Aleksandri kõne Patriarhaadis 3. juulil 1923. aastal
24	Metropoliit Aleksander <i>Elga Eliaser</i>
27	Kas Eesti-Apostlik Õigeusu Kirik on elujõuline? <i>Preester Anton Laar</i>
33	Teeristil <i>Jüri Poska</i>
35	Eesti-Apostlik Õigeusu Kiriku liikmete deklaratsioon
39	Kiriku taastamine
47	Õigeusu kirik Eestis viimasel ajal <i>Peapiiskop Johannes</i> <i>tõlkinud ülempreester Mattias Palli</i>
51	Patriarh Bartolomeuse kõne pressikonverentsl 1. 11. 2000 <i>tõlkinud ülempreester Mattias Palli</i>
55	<i>...ja Jumal nägi, et nii on hea! (1Ms 1)</i> <i>Metropoliit Stefanus</i> <i>tõlkinud Marje Kuusmik</i>
63	<i>Summary</i>



Saateks

Selles Usk ja Elu numbris pakume valimiku ajaloolisi dokumente ja kirjutisi meie kiriku 90-aastaselt teekonnalt. Valida oli muidugi suure hulga kirjutiste seast; eelistatud on ühelt poolt kiriklikes ajalehtedes ilmunut, teiselt poolt olulisemaid, pöördelisemaid või fundamentaalsemaid arutelusid sisaldavaid materjale. Kõik need heiastavad toimetuse arvates teatud läbivat ideed apostlik-õigeusu kiriklikust, kaanonilisest ja kultuurilisest kestvusest ja iseolemisest Eestis. Samas pole soovitud korrata neid dokumente, mida sisaldab 2002. a väljaantud kogumik (Papathomas, Palli. *The Autonomous Orthodox Church of Estonia*). Loomulikult ei ole ükski neist artiklitest täiuslik, ennustuslik vaade meie kohalikule kirikule, vaid kõik räägivad oma ajastu ja autorite arusaamadest ja otsingutest. Seepärast ei maksa nende üle ka tagantjärele tarkusega kohut mõista: nii olid näiteks kompimised anglikaani kiriku suunas 1919. a arusaadavad tollase anglikaani-õigeusu lähenemise kontekstis ning taotlus saada Oikumeeniliselt Patriarhaadilt autokefaaliat kajastas samuti omaaegseid ootusi ja oli mõistetav ajastul, mil mõned kirikliku staatuse küljed olid alles välja kujunemas. Samamoodi tuleb vaadelda ka arvukaid viiteid omaaegsetele sündmustele ja kirjutistele ning poleemikat mõne tollase autoriga. Loodame, et toodud valik annab siiski läbilõike meie käidud teest ja enesemõistmisest läbi aegade. Kus see vähegi võimalikuks osutus, on säilitatud tekstide algupärane kirjaviis. Mõningatel juhtudel on tänase lugeja huvides lisatud nurksulgudes mõned toimetusepoolsed laiendused.

Toimetus



Piiskop Platon

REQUIEM

Täna ma matsin kõik ootused suured,
Südame ihad ja lootused, – mured
Kakuvad keeled ja lõhuvad kandle, –
Põrmu kõik paisatud, mudasse langend!
Südames vihahüüd – huulel vanne,
Sajatah rahvast, kes argtusest kanged.
Hävineb usaldus, usk, mis on loonud,
Täheha helkind kesk võitluste päivil,
Kibedust, valu see rinnasse toonud
Neile, kes orjates ei käinud põlvil. –
Nooruse lootuse säravad lossid
Purunend, varisend õeluse sunnil.
Seal, kus liiguvad uimased tossid,
Elu kas leiad sa raskemal tunnil?
Vaadake risti seal lootuse haulal
Teie, kell' südamed külmad, kui raual, –
Ise te tapsite, rusuks kõik lõite,
Matsite elu, sest pole teil võite...
Haulal, kes nuuksudes kaebab või nutab
Tehtud, kus timukal verine võte,
Vaatileja kohkudes eemal sealt ruttab;
Kustuvad tundmused, – kahvatab mõte.
Matsin ma täna kõik ootused suured,
Südame ihad ja lootused noored!

Preester Nikolai Päts

14. I 1919
(Uus Elu 1919, nr 2, lk 21)



Piiskop Platon koos kaasteenijatega Suure-Jaani Peetruse ja Pauluse kiriku juures 1918. aastal.

ESIMESE EESTI PIISKOPI PLATONI KIRJATÖÖD „UUE ELU” JAOKS

Hingama läinud isa Platon oli Eesti ap kiriku häälekandja saatusest väga huvitatud. Kõige hingega tundis ta lehe ilmumisele kaasa, toetas teda oma isiklise mõjuga, elutarkade näpunäidete ja nõuandmistega. Veel enam: pea üksinda kirikuvalitsuse muresid oma õlgadel kandes, leidis ta aega „Uus Elu’le” isegi kaastööd teha. Need isa Platonist mahajäänud kirjad (enamasti 1918. a. lõpukuudel kirjutatud) omandavad nüüd, kus nende kirjutaja hiilgavat kannataja krooni pärides meist on lahkunud, iseäralise tähtsuse. Need on isa sõnad hauast oma lastele, õiglased, tõised sõnad, täis armastust oma laste vastu, kuid ka mitte alati ilma kibeduseta. – Toimetust toob nad aeg-ajalt, kui püha päranduse Eesti esimesest piiskopist, muutmata. Jõulunumbrisse saab 2 lühikest mõttemõlgutust asetatud ühise pealkirja all, mis arvata laseb, et nende järg pikem pidi olema. Kuid surm astus vahele. Huvitav oleks, et alaseisev kirjatükike viimane isa Platoni kirjutus enne surma on, mis ta kirjutuslaualt pärast vangistamist leiti. – Nagu tahtmatult, andub kirjanik surmamõtetele, just kui aimates, kui ligi surmatund.

Anton Laar

Vagal tunnil **Kristlikud mõtted ja igatsused**

„Ja Jehoova Jumal valmistas inimese, kes põrm on, mullast, ja puhus tema ninasse elavat õhku: nõnda sai inimene elavaks hingeks.” (1. Moos. II 7). Nõnda olen ma, inimene, kahest, üksteisele vastikust, olevusest kokku seatud. Liha ja veri on põrm ja muld; hingeelu, kõrgemad aated ja igatsused – on taeva and. Mis maine, kaduv, tühine – on minus ühendud sellega, mis taevalik, igavene, tõsine. Kuidas ilmakaares taeva laotus ja maapind kokkulangevad, nii on ka minus kokkupuutunud taevas ja maa. Mitte üheks sulatud, ühte segatud, vaid iga olevus hoiab alal oma omadusi, nõudmisi, iseseisvust. On nad ühes, olen elav inimene. Saavad lahutud – liha ja veri pannakse mulda, kus ta mullaks saab, hing asub vaimu valda: kui ta headuses viibis, läheb ta valguse riiki, kui kurjuses – langeb oma seltsiliste kurjavaimude kilda; see on Jumala õige kohtu otsus.

„Ma tean, ütleb püha ap. Paulus, et minu sees ei ela mitte head. Tahtmist on mul küll, aga head teha ei leia ma mitte; sest mina ei tee mitte head, mis ma tahan, vaid ma teen kurja, mis ma ei taha... Oh mind viletsat inimest! Kes peastab mind sellesinatse surma ihust?” (Room., VII, 18-19, 24). Vaata, missugust sisevaenu ja võitlust on inimeses. Hing, mis Jumala näo järele ja Tema sarnaseks loodud, sihib omad igatsused vaimu valda, õiguse, puhtuse, armastuse poole; liha langeb himude, kurjuse, tühjuse võrku.

(Uus Elu 1919, nr 4, lk 2-3)



EESTIMAA APOSTLIKU ÕIGEUSU KOGUDUSE TÄISKOGU KOOSOLEKUL 21. MÄRTSIL 1919. A. VASTU VÕETUD RESOLUTSIOONID KIRIKU VALITSEMISE KÜSIMUSTE KOHTA

(*Protokollist nr. 1*)

I Eesti Apostliku Õigeusu koguduse vahetõrge Venemaa kogudusega.

1. Et meie kirik Eestimaal, kui endine Veneriigi kiriku osa, mis pealegi endiste valitsusvõimude poolt äärmise hoolimatuse ja korralduse puuduse läbi nõrgendatud on, nüüd ajanõuetel põhjapanevaid uuendusi tarvitab ja kirikuelu täiesti uuele alusele kutsub, milleks aga kirikul kaanoniline alus peab olema;
2. et praegusel ülemineku ajajärgul, mis iseäralist suurt hoolt ja ülesehitavat tööd nõuab, meie kirik ilma piiskopita on jäänud, mis kirikule viimaks õige hädahohtlikuks võib minna;
3. et Venemaa kirikust rahvusliste põhjuste pärast, mis Eesti rahvuslistele piüüetele vastu käivad, paljudele Eesti Apostliku Õigeusu kiriku elukohastele nõuetele vastutulekut pole olnud ega tulevikuski loota ei ole;
4. et senise emakirikuga Venemaal ka igasugune läbikäimine puudub ja sealt igatahes piiskopi saamine täiesti võimata on;
5. et Eestimaa iseseisvaks vabariigiks on kuulutatud, – tunnistab Eesti Apostliku Õigeusu koguduse täiskogu Eesti Apostliku Õigeusu kiriku seisukorra äärmiselt raskeks ja praeguse korra edasikestmise täiesti võimataks, mispärast otsustab:
 - 1) Eesti Apostlik Õigeusu kogudus olgu Eesti rahva elunõuete ja Eesti riiklise iseseisvuse kohaselt ärarippumata, iseseisev autokephaliline kogudus vennalikus läbikäimises ja ühenduses kõikide teiste Hommikumaa Apostlikkude Õigeusu iseseisvate kogudustega.
 - 2) Täiskogu volitab oma seaduslikku esitust, Eestimaa kirikuvalitsust, esimese võimaluse puhul sammusid astuma, et meie kirikline iseseisvus kui meie koguduse elunõue, ka teiste iseseisvate osakoguduste poolt kaanoniliselt tunnistatud saaks.

3) Praegusel ajal, kus igasugune läbikäimine endise emakogudusega teadamata aja peale kinni on ja Eesti Apostlik Õigeusu kogudus piiskopi puudusel äärmises hädaohus on, tuleb Eesti koguduse iseseisvust tegelikult kohe maksma panna ja kohustada Piiskopkonna Nõukogu, kellele kadunud piiskop Platon enne surma täielise võimu piiskopkonna juhatamiseks andis, mis nüüd A. Valitsuse poolt õigustatud, selleks ajaviitmata sammusid astuda, et Eesti Apostlik Õigeusu kirik võimalikult pea omale jerarhilise kõrgema esituse – peapiiskopi ja tema asetäitja – abipiiskopi saaks.

II Uute piiskopiameti kandidaatide valimise kohta.

Üheks piiskopi kandidaadiks peab juba 1917. a. 8.–10. augusti täiskogu poolt prof A. Kaelas üles seatama, kes praegu Siberis on ja keda piiskop Platon oma järeltulijaks soovitas. Teine kandidaat on soovitav kohalolevatest õigeusu tegelastest valida, keda siis kohe pühitsemisele võiks saata, ja kes keskvalitsuse juurde peapiiskopi asetäitjaks jääb.

Et praegu sugugi teada ei ole, kudas võimalik oleks teiste iseseisvate Apostliku Õigeusu kogudustega ühendusesse astuda, ja et Inglise piiskopikiriku ning Homikumaa Apostlikkude Õigeusu koguduste lähenemise ja ühinemise küsimus juba enne ilmasõja algust oli Vene kiriku mõjuvõimsate ringkondade poolt päevakorrale võetud, kuid sõja puhul töö sel sihil katkestatud, sellepärast tuleb kolmeliikmeline saatkond Eesti Apostliku Õigeusu kiriku Täiskogu volitusel Inglismaale saata, et see seal – 1) selgusele jõuda püüaks, missugusesse vahekorda võiks Eesti Apostlik Õigeusu kirik Inglise piiskopikirikuga astuda, 2) Inglise kiriku kaudu Inglise valitsuse toetust selle tarvis paluks, et meil võimalik oleks kõige lähemal ajal oma kõrgemat jerarhilist esitust saada, 3) ühtlasi ka vaha ja küünlatehase sisseseade mureteks.

Komisjonil jääb õigus Eesti välissaatkonna liikmeid koopteerida.

Saatkonnal ei ole volitust sammusid astuda, mis Eesti Apostlikku Õigeusu kirikut seoksid; kõik niisugused küsimused jäävad kiriku Täiskogu otsustada.

III Eesti Apostliku Õigeusu koguduse põhjusseaduse läbivaatamine.

Eesti Apostliku Õigeusu koguduse põhjusseaduse aluseks jääb mineval sügisel Eesti keeles ilmunud uus kirikuseadus, mis Venemaa kirikukogu välja töötanud.

Oludekohaselt soovitab Täiskogu selles seaduses järgmised muudatused ette võtta:

1) Piiskopkonna- ja praoskonna-seadus tulevad iseseisva kiriku kohaselt ümber töötada: a) Kõrgem kirikuvalitsus on Eestimaa metropoliit ja Eestimaa Sinod, kelle liikmeteks kõik Eesti kiriku piiskopid ja valitud vaimulikkude esitajad on; b) praoskonnad saavad maakondade järele uuesti jagatud ja asepiiskopkondadeks (*horeo-episcopalia*) muudetud. Asepiiskopkondades oleks asepiiskoppidel-praostitel, kes ühtlasi kohaliste kirikute asemikkudeks jäävad, kõik kohaline tegevusevabadus, peale preestrite ametisse pühitsuse, kõrgema kohtu ja üleüldisesse kirikuelusse puutuvate korralduste, mis ülemvalitsuse hooleks jääb.

Praoskondade seadused tulevad sellekohaselt täiendada ja nende võimupiirisi, kui abipiiskopkondadel mõnedes kohalikes küsimustes, nagu kihelkondade korralduses, laiendada.

Üksikasjaline kirikuvalitsuse korra väljatöötamine jääb meie piiskopi ja piiskopkonna Nõukogu hooleks, kes sellekohase eelnõu järgnevale kirikukogule kinnituseks ette paneb ja selle elusseviimiseks ka tarvilikka ettevalmistusi teeb.

Ülemineku ajaks, kunni Eesti Apostliku Õigeusu koguduse iseseisvus täies ulatuses teostatud saab, kogudus aga tegelikult juba iseseisev on, tuleb piiskopkonna-seadust järgmistes punktides muuta:

1) Eestimaa piiskopkond on Eesti ülemaaline kogudus, keda Eesti riigi piiskop ristikoguduste põhjusseaduste (kaanonite) põhjal juhatab.

2) Eesti piiskopkonna piirid on Eesti riigi piirid.

M ä r k u s: Eesti osakogudusele tuleb nõutada õigus Eesti rahvusliste usunõuete kohaselt Vene osakoguduste piirkonnas Eesti asunikkuude usuelu edendada.

3) Eesti piiskopkonnas on oma valitsus, asutused ja vaimulikud kohtud, mis antud seaduste põhjal töötavad.

M ä r k u s: 1) Et meie kiriklikud kohtuseadused praegu puuduvad, volitab täiskogu piiskopkonna valitsust kohtuseadusi välja töötama ja juba enne järgmist täiskogu, kus nad kinnitatud saavad, ajutiselt maksma panema.

M ä r k u s: 2) Vaimulikkudele omavaheline aukohus sisse seada.

4) Eesti peapiiskopi ja abipiiskopi valib Eesti piiskopkonna täiskogu 2/3 häälteenamusega; 2) Kihelkonna-seaduses muudetakse esialgselt järgmised punktid, kohaliste olude järele, kirikuseaduse § 57 põhjal:

a) § 15 nii, et kadunud piiskopi poolt kokkuseatud ja piiskopkonna valitsuse poolt kinnitatud valimise-reeglite põhjal kirikuteenrid koguduse poolt valitud ja piiskopkonna valitsuse poolt ametisse kinnitatud peavad saama.

M ä r k u s: Petserimaale aga jääb endine sellekohane seadusekord ajutiselt maksma

b) § 54 kihelkonna täiskogu juhataja võib ka ilmalik koguduseliige olla.

d) § 75 – niisama võib ka kihelkonna nõukogu esimees ilmalik olla.

IV Uue piiskopkonna Nõukogu valimised.

1) Et endine piiskopkonna Nõukogu ajutise kirikuseaduse põhjal on järgmise täiskoguni valitud;

2) et sellest Nõukogust kõigest 3 valitud liiget on järele jäänud;

3) et uus Nõukogu ainult Eesti riigi kiriku esitaja saab olema, sest Läti esitajate puudusel ja Lätimaast lahus olles on ka endine Nõukogu ainult Eestimaa esitajaks jäänud, –

Otsustab Eesti Apostliku Õigeusu koguduse Täiskogu uue piiskopkonna Nõukogu valida järgmistel alustel:

a) Nõukogusse valida 4 liiget ja 4 asetäitjat, kel õigus on ühe ehk teise liikme puudusel selle kohusetäitmisele asuda. Liikmetest on – 2 vaimulikku, 2 ilmalikku, niisama palju ka asetäitjaid – 2 vaimulikku ja 2 ilmalikku. Peapiiskop ja tema abi on ameti poolest Nõukogu liikmed.

b) Vene koguduse esitajaks Nõukogus valitakse viies liige (soovitav vaimulik), kellel, kui teda mitte üksi Vene kogudused, vaid kõik valivad, on täielised Nõukogu liikmeõigused. Vastasel korral jääb ta ainult Vene kogudusesse puutuvate asjade esitajaks.

d) Sekretäri valib Nõukogu.

e) Nõukogule jääb koopteerimise õigus: oma töödest osavõtmiseks nõuandva häälega asjatundjaid tegelasi vaimulikkude ja ilmalikkude hulgast kutsuda.

Vla Eesti riiklik iseseisvus.

Et Eesti Apostlik Õigeusu kogudus rahvuslisele alusele seatud ühiskondlise elu täiesti õigustatuks tunnistab, et Apostlik Õigeusu kirik Eesti rahvusest ühe viienliku oma liikmeteks loeb, siis tunnistab ta kindlalt ja otsustavalt: Eesti riik olgu vaba ja iseseisev. Ainult täieline vabadus ja ärarippumatus vastab palju kannatanud Eesti rahva elunõuetele. Seda seisukohta toetab Eesti Apostlik Õigeusu kirik kõige oma jõuga.

Vlb Kiriku ja riigi vahekord.

Elu on lugemata kordadel näitanud, kuidas side riigi ja kiriku vahel usuelu peale halvavalt mõjub. Kristliku õpetuse vähene mõju rahvahulkade peale tuleb peasjalikult kiriku ja riigi ühendamise arvesse panna: usk, kui kõige kallim südame vara, on ametliseks ajaks saanud. Sellele seisukohale asudes tunnistab Eesti Apostlik Õigeusu kogudus oma Täiskogu läbi riigi ja kiriku lahutamise kristlikult seisukohalt tingimata tarvilikuks ja koguduse elule kasulikuks. Ühtlasi avaldab Eesti Apostliku Õigeusu koguduse Täiskogu omalt kristlikult seisukohalt soovi, et noor, uuesti ehitatud Eesti vabariik ristiusu vastu mitte vaenulik ei peaks olema ja vaimliselt kõrget kaugeleulatuvate aadetega kristlikku kultuuri eitama ei hakkaks. Paremat ja kõrgemat vaimukultuuri, kui seda Jeesus Kristus on inimesesooale annud, ei ole, ja mingisuguste vahenditega seda täita ei saa.

Vlc Kiriku õigusline seisukord riigis.

Riigist lahus olles, nõuab Eesti Apostlik Õigeusu kogudus:

1) Koguduse juriidilise isiku õigust, niihästi koguduse keskvalitsuse kui ka üksikutele kihelkondadele;

2) kiriku varanduse puutumatust, peale nende kiriku maade, mis üleriigilise maa-normi all on;

3) vaimulikkude tegelikust sõjateenistusest vabastamist Apostliku Õigeusu kiriku kaanonite põhjal, mis altariteenril verevalamist ei luba.

Siia juurde lisab Eestimaa Apostliku Õigeusu koguduse täiskogu veel järgmist:

- 1) Ristiusu õpetuses, selle tavas ja viisis tuleb põhjalik reform läbi viia;
- 2) Usu või konfessiooni õpetus selle kitsamas mõttes jääb väljaspoole kooli, kirikute ja nende esitajate ülesandeks.

Vid Eesti Asutava Kogu valimised.

Eesti rahvuslisel alal seistes tunnistab Eesti Apostliku Õigeusu koguduse Täiskogu, et ristikogudus, kui seesugune, poliitilistest parteidest peab kõrgemal seisma. Kogudus lubab igal usklikul oma kodaniku-kohust täita ja soovitab tal seda puhta südametunnistuse järele teha.

(Teised tähtsad otsused ilmuvad järgmises numbris, nagu: kirikuteenistuse korraldus, kirikuvaranduse reguleerimine, koolide üleandmine, õpetajate õiguste kaitsemine, vaimulikkude välimuse küsimus jne.).

21. märtsil Eesti Apostliku Õigeusu Täiskogu valis ühel häälel Eesti peapiiskopiks prof. Aleksander Kaelase. Niisama ühel häälel, Vene kihelkondade saadikute erapooletusel, valiti abipiiskopiks Pärnu preester Aleksander Paulus.

Piiskopi Nõukogu sissevaliti: Auesimeheks ja liikmeks ülemp. K[arp] Tiisik, esimeheks preester N[ikolai] Päts – mõlemad ühel häälel. Liikmeteks: pr. J[oann] Paavel – 58 h., ilmalikkudest N[ikolai] Kann – 100 h., P[aul] Sepp – 95 h. Venelaste esitajaks pr. N[ikolai] Skromnov – 81 h. Kandidaatideks – pr. K[arp] Eberling, hrd A. Mängel, J. Kanemägi ja venelaste kand. – pr. A Bjeshanitski. Revisjonikomisjoni valiti: pr. K. Gustavson, hrd V. Paklär ja J. Matvejev.

(Uus Elu 1919, nr 3, lk 44-46)



EESTI APOSTLIK-ÕIGEUSU KIRIKU 75. JUUBELI PUHUL

75 aastat ei ole mitte pikk aeg inimesesoo ajaloos, mis juba aastatuhandaid kestab, kuna lõpmata igaviku ees see ainult üks silmapilk on. – Siiski on aegu ja asju, mis päevad kuudeks ja kuud aastateks muudavad. Niisugustel kordadel on ka lühemad ajajärgud küllalt pikad ja tähtsad, et nende juures peatada. Need peatused on väga kasulikud, sest neis õpib inimene mineviku abil olevikust aru saama ja tulevikku ette aimama.

Ka meie Eesti ap. kogudusel on tänavuse aastaga 75 a. sünnipäev seljataga. Väliselt – lühike aeg, kõigest keskmine inimese eluiga, kuid sisuliselt – nii mitmekesine, nii tähtjas ja tagajärjerikas ja seda terve meie veikesse rahva elus, ka aeg juba küllalt nii pikk, et erapooletu teadusemees seda uurima ja ajaloo veergudele üles märkima võib hakata. Esimese katse täielikumat Eesti ap. kiriku – kas või albumi näol välja anda – tahame juubeli aasta mälestuseks teha. Kahjuks aga pole seni 80% kogudustest veel nii kaugel saanud, et tarvisolevaid statistilisi andmeid ära saata. Nii on ka albumi töö pidanud viibima. Kui hädasti tarvilik niisugune dokumentide peale rajatud ajaloo album on, seda näeme ja kuuleme igapäev. Ei saa salata, et tänase päevani Eesti rahva suur enamus sihiliku protestantlise kasvatuse mõju all niisugusel arvamisel on, et „Vene usk” Eestis eitav nähtus on, mille kadumist aina tuleb tervitada. Ei leita sellepärast küllalt sõnu, kuidas seda usku halvaks ja naeruvääriliseks teha, iseäranis kui hakatakse „pimedat Vene usku” võrdlema „ainsa õige Evangeeliumi usuga”. Ja seda ei tehta mitte era jutuajamisel ega ka mitte üksi leerijate ja koolitoas, vaid sellest jutlustatakse avalikult ka kantslitel. Iseäranis oleme kuulnud pastorisi juubeldavat ja meie usku alandavat siis, kui mõnda hinge „pimedusest” „valgusesse” vastu võetakse. Kuid kaugemale läheb asi. Meil on Eestis ajaloo raamatud alg- kui ka keskkoolides usulises mõttes (muidugi „ainsa õige” usu kasuks ja vihatud Vene usu kahjuks) nii sihilikult kirjutatud, et isegi erapooletu pealtvaataja kasvatusteadlane ei jõudnud seda ära kannatada ja tõi ühes mulluses „Kasvatuses” (№ 16) oma tüsedat artikliga meie köstrist kasvanud ajaloolase sihilikkuse selgesti silmade ette. Veel imelikum on aga see, et isegi Ev. Usuteadlaste hulgas mehi leidub, kes oma ap.-usust niisuguse pildi on loonud, et see neile tõesti mingisugune pool-paganlikkus on. Eelarvamine on nii suureks läinud, et mingisugusest seletusest aru ei suudeta saada ja et vihatud „vastast” maha lüüa, siis isegi apostlitelt ameti pärivus ja üleüldse sakramentide pühitsev vägi nõiduseks nimetatakse. Asi on seda imelikum, et tegelikult Evangeeliumi kirik praegu selle-

sama nõiduse nimel oma piiskoppi Rootsi peapiiskopil õnnistada laseb, kus juures asjal kaunis ootamata põhjendus on. Nimelt, Rootsis läinud usupuhastuse ajal kõik katoliku piiskopid luteriusku üle. Katoliku õpetuse järele kestab Püha-Vaimu arm automaatselt ka ketseris, tähendab, Rootsis on luterlastel veel midagi, mis apostlite ametijärge meeletuletas. Nii on siis tegelik elu naabritele näidanud, et ikka pole kõik asi nii, nagu vahel öeldakse. Kuid peateravus peitub muidugi rahvusluses, kus meie surmasüü just selles peitubki: meie olla venestajad. Muidugi, jäetakse targu ütlema kaks asja: 1) kui palju siis Eestis neid veneusu läbi ära venestatud eestasi õieti on ning 2) kui palju on Eesti tähtsamaid haritlasi ja riigimehi, mõnedest kellele nüüd juba Eesti ajaloos jäädav ausammas on määratud – ometi ap.-usulised. Ja vististi ei suudetagi enam arusaada sellest tõelusest, et õieti protestantism on meie rahva vaimiliselt nii ära saksastanud, et poleks lühemat aega siin Vene haridus maksev olnud, siis tõesti poleks ka enam arusaamist leidunud, et kõik see „puhas” Eesti isamaalsus õieti muutmata vastu võetud Saksa laen on. Ja oleks Issand okkupatsiooni eakest pikendanud, oleks tõesti meie rahva enamusest vahest mõne aastakümne jooksul juba teise järgu sakslus tekkinud, nagu nüüdki meie nurmedel õige rohkelt ja lopsakalt kadakasakslus haljendab. Ning kes selle „valuta operatsiooni” juures kõige osavamad arstid pidid olema, näeme kohe, kui meele tuletada, kelle kätte anti ümberrahvustamise apparaadi, saksakeelse ja -meelsete rahvakoolide juhatus – schulinspektorite ametid.

Kuid saagu neist valusatest ridadest selleks korra. Meie tahame nende abil ainult näidata, kui hädasti tarvilik on meie usu õige näoilme selgituseks vastuvaidlemata ajaloo andmeid koguda ja neid rahva sekka, kui ka teadusemeeste kohtu ette saata. – Meie ei mõtlegi varjata oma ajaloo varjukülgi; ei, just neist õpime õiget teed käima. Kuid kisendav ülekohus oleks ka meie usu tõsisemaid teenusid Eesti rahva heaks surnuks vaikida, millega meie ialgi leppima ei saa ja ka teed leiame, et meile sel alal tehtav ülekohus kotti ei jääks. – Allpool tahame pisukese konspekti tulevase ap. kiriku ajaloo jaoks joonistada, nagu see 1919. a. kiriku täiskogul Eesti kiriku Vene kiriku alt vabanemise küsimuse harutusel ette kantud sai. – Soovime tungivalt kõigile, kel võimalik, tõsiselt töötada, et meie mineviku dokumendid selgeks saaks. Seda enam, et just nüüd, kus meie kogudus seismiselt kõvenemas, meie peale valatavad solgiojad tihenevad ja isegi ajakirjanduse veergudele teed leiavad. – lugege allpool, ajakirjanduse ülevaadet „Sakala’s” ilmunud „Sootaga Vene papi” loo kohta. See paneb mõtlema. Ärgu meid rumal laim ja kius mitte äritagu, kuid o l g e m v a l v e l l!

(Uus Elu 1921, nr 5-6, lk 33-34)

EESTI APOSTLIK-ÕIGEUSU KIRIKU ISESEISVUS

7. juuli 1923 a. jääb Eesti apostliku õigeusu kiriku ajaloos tähtsamaks päevaks, sest sel päeval kuulutas Konstantinoopoli patriarh Meletios IV sealse Sinodi pidulikult koosolekul otsuse, mille järele Eesti kirik on sellest päevast mitropoolia nime all rippumata ja iseseisev kiriklik üksus, sarnane oma õiguste poolest kõigi Hommikuma õigeusu kirikutega.

Juba esimene Eesti kiriku Täiskogu 18.–22. märtsil 1919 a. seadis ühel häälel üles nõudmise: Eesti kirik olgu täiesti iseseisev ja rippumata. Selle teostamine pandi kirikuvalitsuse – piiskopkonna Nõukogu peale, kes siis ka järgmisel (1920) aastal Moskva patriarhilt teate sai, et Eesti kirik oma valitsemises, majanduslikes ja hariduslikes – heategevas elus on iseseisev, kuna selle küsimuse lõpulik lahendamine Moskva kiriku Täiskogu hooleks pidi jääma.

Vormiliselt oli see teade väga tähtjas, sest sellega tunnistas Moskva patriarh meie kiriku iseseisvust põhimõttelikult. Kuid sisuliselt ei toonud see dokument kirikuelusse pea mingit muudatust. Esiteks: kõik kiriku asjaajamine ja kirikuelu korraldus sündis meil juba kadunud Platonist peale ilma Moskvata. Teiseks, kirikuelu tähtsaima avalduse – piiskoppide pühitsemise – loa ja korralduse jättis patriarh täiesti enda asjaks ja sealsamas jättis kinnitamata Vene koguduste poolt valitud Vene abipiiskopi kandidaadi, Petseri arhimandriti Johannese. Ka nõuti Eesti peapiiskopilt patriarhile ja Vene piiskoppide kogule allumist, nii et kanooniliselt Eesti kiriku ja Vene piiskopkonna vahel suurt vahet ei olnud. Nii tuletaski Moskva patriarh meele ka Eesti peapiiskopi esialgu mõne ringkirjaga, mis Vene piiskoppidele saadetud, kus muu seas ka igasugused vähemadki muudatused endises Vene kirikuelus, nagu jumalateenistuste korra lühendamine, ühede laulude laulmine teiste asemel, kuuldav salalpalvete lugemine jne., ära keelati.

Loomulikult ei rahuldanud niisugune olukord Eesti kirikuvalitsust. Lähemaks ülesandeks seati üles: Eesti ja Vene vahekord tuleb ka kanooniliselt selgeks teha. Kuid patriarhi vangistus ja Venes alanud tõsisemad kiriklikud segadused lõpetasid igasuguse läbikäimise Vene kirikuga. Et aga Venes pealegi endine kirikuvalitsus likvideeriti ja selle asemele täiesti uus n. n. „elava kiriku” esitus võimule pääses, siis ei olnud enam mõtetki Vene kirikuga läbirääkimisi alustada, vaid tuli Eesti kiriku lõpulikku kanoonilist tunnistust teisalt nõutada, mis teele kirikuvalitsus ka viibimata asus.

Apostlikud kirikud on oma põhiseaduse – kaanoni järele iseseisvad igas iseseisvas riigis, kuid siiski tunnistavad nad kõik enda ühe kõigemaapealse kiriku osadeks, kelle esitajaks on Konstantinoopoli peapiiskop, kes selle tõttu ka kõigemaapealse patriarhi nime kannab. Ühenduses Soome ap. õigeuskiriku esindajatega sõitis meie kirikupea 16. juunil Konstantinoopoli, kuhu 2. juuliks jõudis. Asjaolu sai kirjalikkude dokumentide põhjal ettekantud ja 5 päeva pärast, s. o. 7. juulil oli otsus käes, millega Eesti kirik, jäädes ühendusesse kõigemaapealse Hommikumaa kirikuga, täiesti iseseisvalt oma asju võib ajada. Ühendus teiste kirikutega avaldab, peale ühise usu, selles, et Eesti kirikupea oma ametisse astumisest teatab Konstantinoopoli patriarhile. Ka on Eestis kiriklise kohtu poolt süüdi mõistetud piiskoppidel õigus Konstantinoopoli patriarhile apelleerida. Vastav akt – Tomos – on patriarhi ja kaheteistkümne mitropoliidi allkirjaga kinnitatud. Samasuguse „Tomos’e” sai Soome ap. õigeusu kirik, kelle Soome osa piiskopiks meie suguvend H[ermann] Aav 8. juulil sai pühitsetud.

Selle ajaloolise aktiga oleme oma kiriku välise seisukorra lõpusihile jõudnud. Jääb järele teine, sama ehk veel enamgi tähtjas töö: meie kiriku seesmine kindlustus. Kõik märgid näitavad, et ka siin heal tahtmisel sama häid tagajärgi võib saavutada, kuigi praegust seisukorda veel rahuldavaks pidada ei saa. Et aga meie kiriku iseseisvuse võitlusel meil nii tihti õnne on olnud, iseäranis Konstantinoopoli reisil, kus ainult 2 päeva hiljaks jäämisel terve reis tühja oleks läinud, siis usume, et koguduse Ülemsaatja ka meie seesmist tööd õnnistab.

Nagu allpool, Sinodi teadetest leida, otsustas meie kiriku Sinod Mitropoliidi ettepanekul: 23. sept. kõigis Eestis asuvates ap. õigeusu kirikutes pidada tänupalvet Eesti kiriku iseseisvuse puhul. Tallinnas saab tänupalve iseäranis pidulikult peetud kõigi Sinodi liikmete, kõigi praostite ja ka väljastpoolt kutsutud külaliste osavõttel ühenduses tänupalvega saab ka lahkunud Eesti kirikutegelasi mälestud. Pidupäevaks ilmub piltidega kaunistatud ajaloolise sisuga „Uus Elu” kaksiknummer, mis seks pühaks juba laiali saab saadetud ja kus täielikum kirjeldus Eesti kiriku iseseisvuse võitlusest leida, nii ka üksikasjalisem kirjeldus Konstantinoopoli reist.

Lõpuks ei saa ütle mata jätta visa võitlust, mida viimse ajani meie kiriku vastu pidas tuntud sihiga Vene pagulaste kirikutegelaste juht, mitropolit Antoni. Veel 10. aug. s. a. sai meie mitropolit temalt kirja 28. juulist s. a., kus öeldakse et Vene pagulaste piiskoppide kogu on otsustanud: 1) Eesti, Läti, Soome, Poola ja t. õigeusu kirikute iseseisvus mitte soovitavaks ja lubamataks tunnistada. 2) Täiesti lubamataks tunnistada pr. Aava Soome piiskopiks pühitsemist venelaste peapiiskopi Serafimi

tahtmise vastu. Loomulik, et patriarh need „ilmakarjata karjaste” otsused, mis harilikult täiesti põhjendamata, tähelepanemata jättis ning Eesti ja Soome kirikute seaduslised soovid täitis.

Kaitsku Jumal meid ka edaspidi niisuguse „vennaliku” armastuse eest, nagu meie seni oma Vene vendade poolt kahjuks oleme pidanud nägema ja aidaku meid Jumalik arm edasi õiges usus, lootuses ja armastuses Kristuse täia ea mõõtu mööda.

(Uus Elu 1923, nr 6, lk 1-2)





Metropoliit Aleksander pühitseb 3. aprillil 1938. a Tallinna Issanda Muutmise peakirikus preestriks Emmanuel Lepiku.

METROPOLIIT ALEKSANDRI KÕNE PATRIARHAADIS 3. JUULIL 1923. AASTAL

Pärast Eesti lahkulöömist Vene riigist otsustas ka Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik taotleda iseseisvust. Pinna sondeerimiseks pöörduti esialgselt kirjalikult Konstantinoopoli ja kogumaapealse patriarhi Meletios IV poole. 1923. a suvel sõitis metropoliit Aleksander lähemate läbirääkimiste pidamiseks isiklikult Konstantinoopolisse koos Soome Õigeusu Kiriku delegatsiooniga, kuhu kuulusid ülempreester Herman Aav, hiljem Karjala ja kogu Soome peapiiskop, professor Emil Nestor Setälä ja ülempreester Solntsev. Poliitilise ajaloo dotsent Helsingi ülikoolis dr Voitto Setälä, kelle erialaks on iseseisva Soome Õigeusu Kiriku tekkimise ja suhete arengu ajaloo uurimine, on Usu ja Elu toimetusele saatnud Soomes leidunud prantsuskeelse tõlke metropoliit Aleksandri kõnest Phanaris. Esitame allpool kõne uuesti eesti keelde tõlgituna. Sellest nähtub, et metropoliit Aleksander taotles esmajoonel autokefaalsust, s.t kirikliku iseseisvuse kõrgemat astet. Kolm päeva hiljem patriarhi poolt välja antud Tomoses oli antud Eesti Kirikule autonoomia; kuid seegi iseseisvuse vorm oli küllaldane, et võimaldada Kirikule täielikku enesemääramist ja arengut eetilise vaimsuse ja omapära suunas.

„Teie Kõikpühadus, Kõrgestipühitsetud Patriarh, Ülim ja Armuline Karjane, Minu Isand ja Isa. Eesti Õigeusu Kiriku nimel kui selle esindaja ja karjane, on mul au esitada Teile, minu Isand, Konstantinoopoli ja kogumaapealne Patriarh, kõige südamlikumad tervitused ja avaldada Teile minu sügava austuse tundeid.

Eesti Õigeusu Kirik ei ole arvuliselt suur, tema liikmete arv on 240 000 hinge, kuid Jumala abiga ta sammub eduteed. Kuni 1918. aastani valitsesid Eesti Kirikut Vene piiskopid; alles 14. jaanuaril 1918 pühitseti esimene Eesti oma valitud piiskop, Platon, kes meie suureks õnnetuseks mõrvati enamlaste poolt aasta hiljem, 14. jaanuaril 1919.

Pärast seda valis Eesti Kiriku Täiskogu minu oma ülemhinge karjaseks, kuid segaste aegade ja sõja tõttu sai minu pühitsemine toimuda alles 5. detsembril 1920. aastal. Sellel aastal tunnistas kogu Venemaa Patriarh Eesti Kiriku autonoomiat, lükates autokefaalia küsimuse otsustamise edaspidiseks. Alates 1920. aastast on Eesti Kirik iseseisvas Eesti Vabariigis tegelikult olnud iseseisev, kuna on võimatu pidada ühendust Vene Kirikuga nende segaduste tõttu, mis valitsesid nii Venemaal kui selles Kirikus. Eesti Kiriku kasvamiseks ja eduks on praeguses olukorras täiesti

tarvilik, et teda tunnustataks autokefaalseks, vastavalt Täiskogu otsustele 1920. ja 1922. aastast. Toetudes nendes otsustes avaldatud soovile, pöördun Teie kõikpühaduse poole palvega, et Teie kui Konstantinoopoli kogumaapealne patriarh, kust paigast õigeusu valgus Venemaa vahendusel ka meieni on ulatunud, tunnistate ja õnnistate Eesti Õigeusu Kiriku autokefaaliat ja teete ettepaneku teistele püha hommikumaa patriarhidele, et nad selles küsimuses oleksid Teiega üksmeelel. Selle küsimuse üksikasju ma olen edasi arendanud Teile esitatavas kirjalikus avalduses.

Samaaegselt palun Teie nõusolekut ülempreester Herman Aav'i piiskopiks pühitsemiseks, kes on teeninud minu juhatusel all ja on nüüd valitud Soome piiskopiks. Ta on täielikult piiskopi ameti vääriline.

Mul on au Teie Kõikpühadusele kingitusena üle anda Eesti Õigeusu Kiriku poolt selle risti, kaunistatud Eesti rahvusvärvides paelaga, ja selle omfoori, mis on brodeeritud eesti käsitöö.

(Usk ja Elu 1971, nr 2, lk 3-4)



METROPOLIIT ALEKSANDER

Metropoliit Aleksander sai meie meie Kiriku juhiks 1920. a pärast Vabadussõja lõppu, kommunistide poolt 1919. a Tartus mõrvatud piiskop Platoni järglasena. Ta asus juhtima osa endise tsaaririigi riigikirikust, mida üldiselt kutsuti „vene kirikuks”, mida pahatihti rünnati kui „vene pärandit” ja mis peale kõige muu oli kaotanud ka oma majandusliku aluse – riigitoetuse, mida ta riigikirikuna tsaaririigis oli automaatselt saanud. Lõpuks olid ka kiriku maad võõrandatud maaseaduse alusel.

Majanduslikud probleemid lahendati suurelt osalt tänu metropoliidi pingutustele ja isiklikule autoriteedile ja meie Kirik muutus tõeliseks rahvakirikuks, mida kõik eestlased tunnistasid kui eestlaste Kirikut. Seda saavutust pole võimalik üle hinnata.

Metropoliidi tõeline suurus aga ilmnes täielikult alles pärast sõda, kui tema poolt vaevaliselt ja pingutustega üles ehitatud Kiriku purustas kommunistlik okupatsioonivõim ja ta ise, koos kümnete tuhandete teiste eestlastega, maapaos. Oleks olnud inimlik ja arusaadav, kui metropoliit Aleksander oleks jõu ja julguse kaotanud: ta oli ju üle 70 aasta vana ja seega pensionär.

Aga metropoliit ei lasknud ennast maha suruda. Ta hakkas kannatlikult koguma ja koondama meie Kiriku killukesi maapaos ja lõi neist uue organisatsiooni, mis pagulaskirikuna edasi elab. Samal ajal oli ta alati abivalmis ja endastmõistetavalt valmis kaasa aitama kõikidele üldrahvuslikele üritustele, hoolimata võimalikest raskustest ja ebameeldivustest.

Keegi meist, kes me 1948. a organiseerisime Stockholmis esimest leinajumalateenistust küüditatute mälestamiseks, vastukaaluks kommunistlikule rahukongressile, ei unusta metropoliidi kõhklematut nõusolekut sellel jumalateenistusel kõnelda, vaatamata hirmutuskampaaniatele ja teadmisele, et Rootsi ametivõimud seda üritust tõenäoliselt heaks ei kiida.

See kartmatus oli kombineeritud isikliku vähenõudlikkusega, mis jättis sügava mulje kõigile, kes temaga kokku puutusid. Ta oli täiesti vaba pretensioonidest ega nõudnud esinduslikku kohta vabariigi aastapäeva aktusel või muid eeliseid. Selle peale vaatamata – või võib-olla just tänu sellele – oli tema autoriteet suur kõigi juures, kes teda tundma õppisid.

Aleksander Paulus sündis 15. 2. 1872 Vana-Vändras Pärnumaal ja lõpetas Riia Vaimuliku Seminari 1894. a. Ta pühitseti preestriks 29. augustil 1901 ja Tallinna ülempiiskopiks 5. dets 1920.

Tema juhtimisel lõi Eesti Kirik 1923. a lahku Moskva Patriarhaadist ja allutati otseselt Kogumaapealsele patriarhile Konstantinoopolis, kes sellega ühenduses nimetas Aleksandri metropoliidiks. Tema juhtimisel töötati välja uus Kiriku põhimäärus, mis rakendati 1935. a ja millele on rajatud ka meie pagulaskirik.

Sügisel 1944. a põgenes metropoliit Aleksander teise Nõukogude okupatsiooni eelõhtul Saksamaale ja siirdus sealt 1947. a Rootsi, kus viis edukalt lõpule pagulaskiriku organiseerimise ja määras järgmisel aastal ametisse pagulaskiriku Sinodi. Ta suri Stockholmis 18. okt. 1953. Talle ei olnud antud näha Eesti vabanemist ja meie Kiriku taassündi vabal kodumaal.

Elga Eliaser

(Usk ja Elu 1972, nr 1, lk 5-6)



Eesti, Soome ja Läti piiskopid ning teised kütalised Petseri piiskopi Nikolai 75. sünnipäeval 5. oktoobril 1937.

KAS EESTI APOSTLIK-ÕIGEUSU KIRIK ON ELUJÕULINE?

I

Kui umbes 16 aastat tagasi Vene revolutsiooni tagajärjel kerkis esile iseseisva Eesti piiskopkonna loomine, juba siis kuuldus mõnede meie vanemate preestrite poolt hoiatavaid hääli: kas ei ole „killunemine” meie hädaohtlik? Muidugi oli siin ainult juttu ju ühe kohaliku kiriku organi rahvuslikuks muutmisest, mille Moskva sobor veel okupatsiooni aasta varasuvel läbi kukutas, kavala võttega kohalikke eesti-läti saadikuid seks ajaks eemal hoides.

Kui aga 1919. a. kevadel esimesel Täiskogul Eesti kiriku iseseisvus välja kuulutati, siis neid kahtlevaid hääli enam ei kuuldud, pääle ühe ülinärvilise prouakese, kes oma „protesti” mõtteid tahtis avaldada, aga ei suutnudki. Isegi venelased olid täiesti vagusad. Räägiti ka hiljem, ainult võimalusest Inglise kirikuga läheneda.

Ning nüüd, 14 aastat hiljem, kuuldavad jällegi kuskil jutud, seekord unioonist Rooma-katoliku kirikuga. Tõsi, oleme isegi kord varem (1930. a. lõpul) sest juttu teinud hoiatusena naabri kirikule ja selle pooldajatele, kus esialgu meid väga alahinnati ja sallimatult koheldi.³⁾ Nagu oleme kuulnud ja ka lugenud, olla uniooni pooldajate peahuvid puht maised: oodetavat Roomast suurt ja rikast majanduslikku tuge! Oleme ka seda küsimust käsitelnud ja „ootajate” lootuse tühisust tõestanud (vt. ülemp. M[artin] Viik'i kirjutis U[us] E[lu] nr. 10, 1931.) kuid nähtavasti mõnele siiski asjata. Viimased kirjutised, ehk küll ilmne kõmu, on siiski juba väga „kaugeleulatavad”: räägivad eesti õigeusu vaimulikkude „tugevast voolust” (meie teada 2–3 meest!) kelle „peaks” üks Sinodile lähedane ülempreester (see näib meie häbiks küll õige olevat) ning lõpuks unistavad need kirjutised ap.-usulistest eestlastest üllatusest, kui nad äkki leiavadki endid rooma-katoliiklastena. See jutt on laialt levinud ja ka meie lugejaskonnast on tulnud soove teada, kuidas asi on? Võime tõendada, et see kõik praegu mõnede ihast hoolimata ikkagi ainult kuuldus on, millel igasugune alus meie kiriku poolt puudub.

Kuid hoopis iseasi on, mis tõesti mõtlema paneb, kas on meie Eesti ap. kogudus üldse elujõuline? Kas ei ähvarda meid lihtne ärasulamine enamususku? Meil on praegugi mees methodisti piiskopi Dr. Raphaelowski jutt aastat 12 tagasi, kui-

³ Veel möödunud suvel loobus keegi pastor koos „vene” preestriga avalikult välja astumast.

das Tallinnas evangeelse-lutheri kiriku võimud olla kindlas veendumuses olnud, et apostlikku kirikut ei tulla Eestis üldse enam arvestada: ta kaduda aasta 8-10 pärast (s.o. 1933-ks!) jäljetult. Püüdsime omalt poolt jälle veenda teda selles, et kõik need „viisaastakud” ei suuda Nõukogude maal usku hävitada, ei lähe õnneks täide ka meie „kümneaastakute” meeste plaanid. Eks elu nüüd näita, kellel siin õigus oli.

Et nüüd isiklikult kui ka „Uus Elu” kaudu tunneme end ka teataval määral seotud olevat Eesti ap. kiriku ellu kutsumisega ja toetamisega, siis olgu siin mõned mõtted selle kohta avaldatud.

II

Meie arvates on peatähtsus selles küsimuses rahva hingeelus, muidugi selle osa rahva, kes usku usu pärast pooldab. Ajalugu näitab, kui raskeid päevi on ap.-usu rahvas läbielanud, kui näiteks on mõnikord ap.-usu karjake hirmsa surve all ka-hanenud. Aga ta on siiski püsinud! Ebainimlik Muhamedi austajate surve, mis sa-jandeid on kestnud, pole ikka veel suutnud ap. kogudust Idas hävitada. Rasked võitlused olid endises Poolas aastat 300 tagasi, piiskopid ja preestrid jätsid oma karja maha, aga rahvas jäi kindlaks. Asutati rida vennastusi, millel eriti Lääne-Uk-rainas suuri kultuur-teeneid, ehitati uusi kirikuid, leiti ustavamaid hingekarjaseid, asutati trükikodasid, levitati oma kirjandust ja asi ei surnud. Nii ka meil Eestis. Üle tuldi ju 90. a. tagasi harilikult äärmise häda sunnil, nälja ja kõhutõve hirmsal sur-vel, millele kohalikud võimud ükskõikselt suhtusid. Aga kui usuliikumine – õieti rahva hiigel-protest teoks sai, siis seda hirmsat viha, sõimu, kiusu, mis usuvahe-tajatele osaks sai! Kõikvõimne balti sakslus: mõis, kirik pandi liikuma, et usuva-hetust murda. Jõutigi asja pidurdada, osas rahvas välja kutsuda isegi „kahetsust”. Siis tulid uued olud. 1905. a. ususalvivuse manifest, ning viimaks muutumine Eesti vähemus-usuks, mida isegi küllalt paheõigusena on kasutatud. Ning labidad olid valmis, et meie silmnähtavat hauda kinni ajada. Ei muretsatudki enam selle üle, kas ehk siiski ei lähe vähe enam aega, kui see ootajatele armas! Ja mis sest salata: meie omagi hulgas oli üsna tähtsaid mehi, kes Eestiga jumalagajättes ja Venemaa poole jalga lastes ütlesid, et meie asjal siin lõpp on. Isegi ülemp. P[aul] Kulbusch, esimest korda kuuldes, et teda Eesti piiskopiks tahetakse kutsuda, lausus kurb-nal-jakalt: oh te kilplased, mis piiskoppi te veel mõtlete?

Aga „inimene näeb, mis silma ees, Jumal näeb, mis südames”. (1. Saamueli r. 16 p. 7 s) Sündis ime: Eesti kirik on kõigest hoolimata, mis teda enne kui ka Eesti iseseisvuse ajal tabanud, ikka elama jäänud. Tabas ju teda palju! Ei taha siin seda kurba nimistut loetellagi! Aga Jumal tahtis, et ta jäi ja ka edaspidi jääb. Isegi need



Ristikäik Petseris 1930. aastatel.



Piiskop Jiiri (Välbe) koos kaasteenijatega Rootsis 1962. aastal.

kehva-vaimulised, keda tuulte hood kui aganaid puistavad, vähenevad. Kus on siin põhjus? Kelle teene?

Vastus on lihtne: see on Püha Vaimu armuand, mis apostlitest saadik vahetpidamata käte peale panemise läbi minu rahva peal hingab. Ja otsustaja siin on just eestkätt meie usklik rahvas, rahvas, kes ei kaldu siia ega sinna, vaid kellele kallis on meie ap.-õigeusu tee. Meie ei arvesta neid, kes kirikut pooldavad maiste kasude huvides, ega ka passiivset – poolkülma või täiskülma elementi. Meie loeme oma usu hingedeks neid vaikkeid usklikke inimesi, keda meie tihti ei oska nähagi, aga südamega tunneme ja teame, et nad on. Ja need on meie aluspõhi, kes otsani jäävad kannatama ja ka pääsevad Kristuse sõnade järele (Matteuse ev. 24 p. 4–13).

III

Ja meie vaimulikud? Kes jõuab üles lugeda meie preestrite nägematu vaeva ja lugematud sammud, käies tihti tasuta kirikuid ja kihelkondi mööda, vaatamata raskest otsesest teenistusest? Hiljuti alles ütles keegi meie kõrgel kohal olev vaimulik: mis edu sel võib olla, kui preester tuleb koolist, väsinud, roidunud ja läheb varsti teenistust pidama? Aga ehk ongi see nähe kohaks, kus Jumala vägi alles saabki täie võimuse? (Pauluse 2. kiri Korintlastele, 12 peat. 9 s.) Kas ei ole meie jõud tihti just meie nõtrus, abitus kui aga püsib usk? Ja kui Jehoova Ise ei hoia linna, siis valvab ju vaht ilma aegu (Psalm 127, 1). Ning Pauluse töö väärtust ei alanda see põrmugi, et ta elu ülespidamiseks kangru ametit pidas.

Viimaks, meie ülemkarjase lugematud käigud kogudustesse, üks väsimatu palve, manitsemine, õpetamine, südamlilik kannatlikkus, leplikkus, truudus, häädu, sagedasti ütleme isegi, et üleliigne! Kas see siis midagi ei maksa Jumala silmis? Ning lõpuks, meie esimese unustamatu piiskopi ohvriveri, millele meie kirik rajatud? Suuremat armastust ei ole ühelgi, kui see, et tema oma elu jätab oma sõprade eest (Johann. Evang. 15 p. 13 salm).

IV

Kuid see kõik ei pea meid veel hooletuks tegema. Jumala sõna näitab selgesti meie õige elusihi ja tegevuse suuna koguduses: laske lapsukesed Minu juurde tulla! Ning hirmus nuhtlus ähvardab neid, kes ühtegi neist pisukesist pahandab. See olgu meie peamure praegusajal! Sõnu on küllalt tehtud. Aeg nõuab äärmise valjusega tegusid. Kõik võimed seks tööle, et lapsi koguda, neid Kristuse poole juhtida. Vaenlane on kaval, ta luurab ümber suures väes. Ta ilmub

valguse ingli näol ja on tihti kui üks Jumala saadik. Aga teod on hirmsad: ta õpetab Kristust ja Ta kogudust põlgama! Ta kogub oma väe kõiksuguste kolmnurkade ja viisnurkade alla, mitte aga iialgi risti alla! Ta petab ja meelitab, hässitab ja hukutab. Ainult Jumala Sõna aitab ja Püha Vaim võidab. Sellepärast: saatana jõugust on ka need pärit, kes nüüd veel julgevad külma südamega, isegi eitavalt suhtuda meie laste ja võrsuva noorsoo võitmisesse Kristusele. Sest ainult selles on meie elujõud, meie tulevik, kui suudame oma kätte antud usu, selle pühaduse ja taevast tulnud Vaimu ande edasi anda oma lastele. Sellepärast suurendavad saatana väge ka need õnnetud vanemad, kes oma lapsi ei lase ristida ega salvida, kes neid usust eemal hoiavad. Küllap Jumal neile kohut mõistab ja nende laste hinged neilt pärib, kui nad ümber ei pööra.

Ning raske kõik on, mis iseenesest tuleb, kui aga süda Kristusele soe. Sest mida siis muud tähendab see Jeesuse sõna, kui ta ütleb: nõudke esiti Jumala riiki ja tema õigust, siis seda kõik peab Teile pealegi antama! (Matteuse ev. 6 p. 33 s.)

See on siis meie vastus kõigile kahtlejaile ja küsijaile: kas on Eesti ap. õigeusu kirik – vaatamata oma vanusele – elujõuline? Ta on seda ja jääb, kui aga meie peaasjast kinni peame. Seepärast: põlvili langeme teie ette ja kõigest hingest, pisaratega palume teid: laske lapsukesed Jeeuse juurde tulla ja ärge takistage neid! Toetage kõik, kuidas vähegi suudate, meie laste- ja noorsoo koondamist Jeesuse lipu alla.

Preester Anton Laar
(Uus Elu 1933, nr 2, lk 1-3)



TEERISTIL

„Kus kaks või kolm üheskoos on minu nimel, seal olen mina nende keskel”. (Matt. 18, 20)

Kõnelemata ajakirjandusest, raadiost ja televisioonist, on uusvasaklik agitatsioon ja infiltratsioon paari viimase aasta jooksul nihutanud oma positsioone veelgi edasi, püüdes nüüd haarata oma mõjusfääri ka kirikud. Nii uskumatuna kui see ka ei kõla, on nihilistlik ja revolutsiooniline ideoloogia hakanud domineerima oma väheste, kuid seda aktiivsemate poolehoidjate kaudu mitmesugustes kiriklikes asutustes.

Varematel aastatel on meie Kiriku vaimulik ajakiri mitmel korral saanud teatud tagasihoidlikku abi Kirikute Maailmaliidult. See toetus on nüüd lõpetatud, samal ajal kui Maailmaliit on määranud miljon krooni esialgset toetust „vabadusliikumistele” Lõuna-Ameerikas ja Aafrikas, ilma aru pärimata, milleks seda raha kasutatakse. Palju suuremate summadega kui Kirikute Maailmaliit toetab neidsamu guerillasid Puna-Hiina ja Nõukogude Liit oma satelliitidega.

Eesti Vabariigi ajal tegutses Eestis 158 apostlik-õigeusu kogudust. Nendest on nüüd kadunud 100, koos oma vaimulikkudega, koguduste juhatuste ja liikmetega. Sellest ei saa vaikides mööda minna. Kristlaste tagakiusamine Eestis, samuti kui kogu Nõukogude Liidus mitte ei vähene, vaid kasvab. Praegused parteijuhid on jõudnud äratundmisele, et süsteem võib edasi püsida ainult usu-, sõna-, koosolekute pidamise ja kõigi teiste põhiliste vabaduste totaaliseerimisega.

Vaidlused Kirikus endas ühe või teise küsimuse ümber ei tohi varjutada põhilist suunda, millest tuleb kinni pidada: mitte mingisugused kompromissid ei ole lubatavad selle süsteemi esindajatega, mis on seadnud oma aukohustuseks hävitada kristlik kirik.

Käeoleva Usu ja Elu numbriga jätkab Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik vaimuliku ajakirja väljaandmist Rootsist. Usu ja Elu nime all andis meie Kirik välja vaimulikku ajakirja juba vabas Eestis. Nüüd jälle, piltlikult öeldes, seisest ühel uuel teeristil, seame endale eesmärgiks mitte üksi nime poolest jätkata Eestis loodud vaba rahvakiriku traditsioone. Nende usuliste pärimuste ja õpetuste lätted ulatuvad veel palju kaugemale tagasi, aega, mil me Lunastaja ise kõndis siin maa peal ja mis hiljem kristalliseerusid seitsme püha kogumaapealse kirikukogu vastuvõetud kaanonites.

Kooskõlas nendega andis patriarh Meletios IV Konstantinoopolis 6. juulil 1923 välja Tomose, millega kindlustati „õnnistatud Eesti demokraatias” (patriarhi enda sõnad) elavatele õigeusulistele oma autonoomne Kirik. Kui selle autonoomse kirikliku ühiku, mis nüüd asub väljaspool Eestit, häälekandja, püüab Usk ja Elu jõukohaselt täita oma ülesannet sidepidajana ja aktuaalse informatsiooni vahendajana üle maailma paisatud Eesti apostlik-õigeusuliste vahel.

Jüri Poska

(Usk ja Elu 1971, nr 1, lk 3-4)



EAÕK autonoomia taasjõustamise väljakuulutamise ja liturgia 24. veebruaril 1996.

EESTI APOSTLIK-ÕIGEUSU KIRIKU LIIKMETE DEKLARATSIOON

1917. aasta Oktoobrirevolutsioonist alates langesid usk ja kirik Venemaal kommunistliku korra ajal tagakiusamise ja hävingu alla. Eesmärgiks oli usk ja kirik juurteni hävitada. Selle tagajärjel lõhuti maani maha paljud kirikud, tapeti mitu tuhat vaimulikku ja hävitati ning küüditati usklikke.

Sellest tingituna on arusaadav, et iseseisvunud Eestis 24. veebruarist 1918. aastast alates ei saanud Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik (EAÕK) Moskvaga ühenduses olles normaalselt areneda ega oma vajadusi usu alal ja kiriklikus töös teostada. Seda mõisteti ka Venemaal ja nii antigi toleaege Moskva patriarhi Tihhoni poolt EAÕK-le autonoomia õigused (määrusega 27. IV/10. V 1920. aastal nr 183) kuni autokefaalse staatuseeni, mida kinnitati Moskva Patriarhaadi Sinodi kirjas (15/28. VI 1920. aastal nr 1780).

Sellest lähtudes ühendas meie kirik end 1923. a (tomos 07. 07. nr. 3348) ülemaailmse Oikumeenilise Konstantinoopoli ja Uue Rooma Patriarhiga, säilitades sealjuures oma majandusliku ja isekorraldava iseseisvuse, olles lojaalne Eesti Vabariigi seadustele.

Iseseisvus kestis kuni 1940. aastani, mil Nõukogude võim allutas vägivaldselt Eesti Vabariigi. Sellega seoses sunniti ka Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik Moskva patriarhi alluvusse. Kuna toleaege 1935. aasta põhikirja järgi otsustab selliseid küsimusi Kiriku Täiskogu, mida kokku ei kutsutud, siis on mõistetav, et selline otsus oli õigustühine ja kehtetu.

Kohe peale Saksa vägede sissetungi Eestisse olime taas Konstantinoopoli Patriarhi alluvuses.

1944. aasta sügisel, kui Nõukogude võim uuesti taastati vägivaldselt Nõukogude Armee poolt Eestis, tuli metropoliit Aleksandr koos 22 Eesti vaimulikuga isamaa maha jätta ja siirduda Lääne-Euroopasse, kus organiseeriti kohe Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik paguluses. Side Konstantinoopoliga on ketnud tänapäevani. Sõja lõpu-päeviks arreteeriti Eestis 12 õigeusu vaimulikku.

Seoses sellega on EAÕK säilitanud kogu ulatuses oma järjepidevuse välismaal oleva pagulaskirikuga terviklikult. Sellest lähtudes tunnistame meie, Eesti Apostlik-Õi-

geusu Kiriku liikmed, oma järjepidevuse õigsust Konstantinoopoli ühendusega.

See, mis toimus 1946. aastal teadmatult meie seljataga, kui Moskva survele EAÕK sunniti Konstantinoopolist loobuma ja allutati Moskvale piiskopkonnana, on õigustühine. Samal ajal käitus Moskva patriarh ebakanooniliselt, sest Konstantinoopoli kahekordse kirikukogu 16. juhise alusel omas pagendatud metropoliit Aleksander õigust kanda Tallinna ja kogu Eesti metropoliidi tiitlit. Ignoreerides pühi kaanoneid määras Moskva patriarhaat 1945. aastal Tallinna ja Eesti ülempiiskopiks Narva piiskop Paveli, kes eelnevalt kirjutas alla Konstantinoopoli alluvuses oleva EAÕK Sinodi läkitusele.

Vene Õigeusu Kiriku Püha Sinodi poolt saadetud kirjas (nr. 2405 11. VIII 1992. aastal) kinnitatakse patriarh Tihhoni poolt (kirjas 15/28 VI 1920. aastal nr 1780) EAÕK-le antud iseseisvust. Samuti kinnitatakse Vene Õigeusu Kiriku Püha Sinodi kirjas 1935. a EAÕK põhikirja kehtivust tänapäeval.

Vastavalt Õigeusu Kiriku kaanonitele ja ka EAÕK põhikirjale on Kiriku staatust määratlevaid otsuseid volitatud vastu võtma üksnes Kiriku Täiskogu.

Kuna EAÕK degradeerimine Moskva patriarhaadi ühe piiskopkonna tasandile toimus riikliku okupatsiooni tingimustes ja ilma EAÕK Täiskogu otsuseta, on see samm õigustühine.

Samal põhjusel tuleb lugeda õigustühiseks ka Konstantinoopoli patriarhi Demetrios I poolt (nr 267 3. V 1978. aastal) saadetud protokolliline otsus kanoonilise suhte katkestamise kohta EAÕK-ga, mis asus okupeeritud Eestis. See otsus ei laienunud EAÕK-le paguluses. Seoses Eesti Vabariigi taasiseseisvumisega 20. VIII 1991. aastal vajab ka Eestis asuva EAÕK kanooniline staatus uuesti läbivaatamist EAÕK Täiskogu, Moskva patriarh Aleksius II ja Konstantinoopoli patriarh Bartolomeose osavõtul.

On teada, et Nõukogude võim oli seadnud endale eesmärgiks ülemaailmse võimu teostamise kommunistliku idee alusel. Nõukogude võim kasutas vahendeid valimata ära ka Kirikut, püüdes allutada Õigeusu Kirikuid igas maailma kaares Moskva patriarhi ülemvõimu alla.

Selle tagajärjel määrati Eestisse Moskva patriarhi poolt Tallinna piiskopiks Kornelius, kes oli ühtlasi Moskva patriarhi vikaar. 1992. aastal määrati ta Tallinna ja Eesti piiskopiks. Kogu see asi on toimunud vägivaldselt, ilma EAÕK usklike nõusoleku-

ta, kehtiva põhikirja järgi tuleb piiskop valida Täiskogul.

Piiskop Kornelius ei seisa oma ülesannete kõrgusel ega ole suuteline ühendama mitmest rahvusest usklikke üheks terviklikuks, kiriklikuks ühtsuseks. On ilmne, et selles olukorras muutub õigeusuliste eestlaste seisukord väljakannatamatult raskeks ja Kirik on määratud väljasuremisele.

Meie, eesti rahvuses õigeusuliste olukord on erinev võrreledes vene rahvusest õigeusuliste seisundiga, sest oleme Eestis kristlaste seas vähemuses. Nendes tingimustes jääme Moskva patriarhaadi ripatsiks või marionetiks, mis ei ole meile, õigeusulistele eestlastele vastuvõetav. Kui Moskva patriarh tahab säilitada Eestis oma kanoonilisi õigusi, peab ta selle laskma otsustada EAÕK liikmetel ja nõustuma sellega, et meil oleks võimalik valida demokraatlikul teel iseseisev kirikupea.

Venemaal pole kunagi olnud kiriku- ja usuelu vaba poliitilisest survest: ei tsaari ajal, mitte ka Nõukogude võimu ajal ega nüüdki. Meile räägitakse Moskvast kui emakirikust, milline mõiste on meile võõras ja otse solvav. Venemaale tuli õigeusk 1004. aastat tagasi Bütsantsist (Konstantinoopolist) Kiievi kaudu. Moskva patriarhaat on sündinud umbes 450 aastat tagasi.

Meie, kes tahame teenida Jeesus Kristust Tema Vaimus, tunnistame oma kirikuks algse Kristliku Kiriku Apostlitest seatud alusel, mille algätteks on Konstantinoopol, kus oli Uus Rooma esimene Patriarhaat. Meie, EAÕK kristlased oleme surmani väsinud ja tüdinud lõputust poliitilisest survest Moskva poolt ja tahame teenida Jumalat tões ja vaimus (Joh. 4:23).

Sellest lähtudes tunnistame ainult ühendust Konstantinoopoliga, milline ühendus pole Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku poolt tervikuna alates 1923. aastast katkenud.

Tallinnas, 31. detsembril (jõulukuul) 1992. aastal

Vastuvaidlematult avaldavad meile mõju need, kellega seltsime. On aga riskantne panna liiga suurt lootust sellele, et küll muutume õilsaks, kui seltsime õilsatega. Juudas elas Kristuse jüngerite keskel ja röövel kurjategijate hulgas, kuid esimene sööstis hukatusse ja teine jõudis paradiisi.

(Usk ja Elu 1993, nr 1, lk 24-26)



Piiskop Ambrosius, piiskop Stefanus ja peapiiskop Johannes EAÕK vaimulike koosolekul Tartus 1997. aastal.

KIRIKU TAASTAMINE

Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku taastamine rüüstatud kodumaal liigub edasi. Koguduste liikmetelt ja Kiriku sõpradelt kodumaal ja paguluses on „Usk ja Elu” toimetusele laekunud sõnavõtte ja mõtteavaldusi, asja on valgustatud ka väliskirjanduses. Mõnda oleme avaldanud „Usk ja Elus”. Palju on kirjutanud asjast kodumaa ajalehed. Nimetaksime siinjuures ka Toronto Ülikooli lõpetanud Valdeko Raiendi tööd „Kuhu peaks kuuluma Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik?” Ilmunud ajalehes „Vaba Eestlane” (Kanada) 25. mail 1995. Raiend on muide ise sündinud Kuremäe lähedal, 6 km Pühtitsa kloostrist asuvas Kõnnu külas. Peale Eesti taassündi on ta jälle külastanud kodukohta, Jõhvit ja Pühtitsa kloostrit.

Kahjuks ei luba ruumipuudus meil avaldada ei seda ega teisi õpetlikke meeleavaldusi. Nende sisu on aga kõikidel umbes üks ja sama: peame taastama oma armsa Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku, mis sõja-aastail sunniviisil Moskvast likvideeriti, taastama vabariigiaegse ja kõikjal tunnustatud kuuluvuse Konstantinoopoli patriarhaati. Paljude poolt toonitatakse aga ka ühtlaselt, et tahame alati õiglaselt ja võrdsena kohelda õigeusulisi mõlemast keelegrupist.

Patriarh Bartolomeos Helsingis

Mai lõpus 1995 viibis Helsingis ja ringreisil Soomes Konstantinoopoli ja oikumeeniline patriarh, tema pühadus Bartolomeos. Seega avanes võimalus ka Eesti õigeusu kogudustel ja EAÕK Sinodil kohata patriarhi ja temaga vestelda kiriku raskest olukorrast. Soome õigeusu kiriku juht peapiiskop Johannes koos Helsingi kogudusega kutsusid külla Helsingisse eesti vaimulikke ja kirikuga lähedalt seotud inimesi kodumaalt ja Rootsist.

Osa võtsid (tähestiku järjekorras) preester Rafael Hinrikus, ülempreester Innokenti Hiet, preester Ardalion Keskküla, preester Johannes Keskküla, ülempreester Emmanuel Kirss, preestriproua Helene Kokla, ülempreester Simeon Kružkov, Sinodi I sekretär David Papp, preester Andreas Pöld, diakon Aifal Sarapik, Sinodi II sekretär Henn Tosso. Peale neid olid Helsingis veel mõned koguduste tegelased ja preestrite abikaasad.

Külustus algas piduliku jumalateenistusega Uspenski katedraalis, mis oli täidetud pea viimase paigani soomlaste, kreeklaste, venelaste, eestlaste ja teistest rahvustest õigeusulistega.

Ülejäänud pörandapinnast oli Soome TV käes, mis tegi jumalateenistusest kauni ja põhjaliku ülekande. Peategelasi oli kaks. Esimene oli patriarh Bartolomeos, kes Konstantinoopoli Patriarhaadi ülemana on maailma õigeusu kirikute juhtide *primus inter pares*, esimene samaväärsete seas. Ta on meie Kiriku Sinodi liikmeid juba varem kohanud. Ta teab meie rasket olukorda Skandinaavia metropoolia juhi, meie hooldaja kirikupea metropoliit Pavlose kaudu Stockholmis. Teine oli Soome õigeusu kiriku peapiiskop Johannes, Helsingi metropoliidiks olemise ajast saadik juba meie ustav sõber ja nõuandja.

Nimetatakse ka preester Heikki Huttoneni, kes nüüd pikema aja järel Kirikute Maailmanõukogu juures Genfis on tagasi kodulinnas, abistab peapiiskoppi ja on olnud oma heatahtliku sõbralikkusega Eesti Kirikule suureks abiks. Teenis veel terve hulk soome preestreid ja diakone, ka eesti vaimulikke võttis osa sellest tulevikku töötavast altariteenistusest.

Kirikus olnud soome õigeusu sõprade seast oli võimalus vestelda Stockholmi koguduse endise koorijuhi Jari Mustoneniga, kes on nüüd õigeusuliste kooliõpilaste usuõpetaja mitmes Helsingi koolis.

Jumalateenistusel kasutati peamiselt soome, kreeka ja vene keelt. Koorilaul oli erakordselt võimas, vaheldumisi laulsid kolm koori nii soome kui ka vene keeles. Peale seda võtsid osa lauljad mujalt, nii et kirikus oli liikmeid seitsmest õigeusu koorist. Liturgia kestis neli tundi.

Peatselt peale jumalateenistust kogunesid eesti külalised Helsingi koguduse mugavates seltskondlikes ruumides katedraali all. Arutati lähemalt patriarhile üleantava esildise sisu ja sõnastust. Järgnes sõit ööbimiskohtadesse, mõned elasid vanade sõprade-kirikuinimeste juures, teised südalinnas asuvas mugavas, hea asukohaga hotellis. Kaaluti veel kord eesoleva kohtumise mõttevahetust ja patriarhile üleantava esildise sisu ning see tõlgiti inglise keelde.

Pärast lõunat oli kavas kokkusaamine patriarhiga tema tubades hotellis „Hesperia”. Patriarhi saatjaskonnas märgiksime Püha Sinodi sekretäri, Filadelfia metropoliit Melitoni ning Skandinaavia metropoliit Pavlost, ühtlasi Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku hooldajat. Kohal oli ka preester Heikki Huttonen Soome Õigeusu Kiriku ja peapiiskop Johannese esindajana. Eesti poolelt võtsid osa preestrid Ardalion Kesküla ja Rafael Hinrikus ning Sinodi esimene sekretär David Papp (Stockholm) ja teine sekretär Henn Tosso (Tallinn).

Peale õnnistuse jagamist istuti mugavalt patriarhi vastuvõtutoas ja külalistele pakuti värskendavaid jooke, kreeka kohvi ja küpsiseid. Tubli tunnine vestlus möödus sõbralikus ja usalduslikus õhkkonnas.

Patriarh tervitas külalisi ja andis ülevaate Patriarhaadi vaadetest Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku olukorrale.

Patriarh Bartolomeose kõne Eesti õigeusklike esindajaile

Armastatud lapsed Kristuses, õnnistatud kaaspühitsejad Jumala armulaua liturgias. Meeleliigutusega ja isaliku armastusega tervitame siin rahulikus Soomes oma väga armastatud lapsi naaberriigis Eestis, mis on jälle vaba pärast viitkümend aastat Nõukogude okupatsiooni. Soome rahva keskel, kes on teie hõimlased, sõbrad ning alati meie liitlased, saadame me teie kaudu Kristuse tervituse ja patriarhaalset õnnistuse kõigile õigeusklikele kogudustele Eestis, kes, alates möödunud aasta veebruarist, on palunud meid taaskoostööd autonoomse Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku kanooniline sõltuvus Oikumeenilisest Patriarhaadist, nii nagu ta tegutses, kui Eesti oli vaba, alates 1923. aastast kuni teie isamaa vägivaldse liitmiseni Nõukogude Liidu külge.

Teie maa anastamisega Punaarmee poolt, vastavalt Hitleri ja Stalini omavahelisele kokkuleppele ning eestlaste rahvusliku vabaduse keelustamisega stalinliku türannia poolt kaasnes Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku autonoomia mahasurumine ning tema ühenduses olemise tõkestamine Õigeusu püha keskusega.

Seepärast on ilmselge, et Eesti vabaduse taastamine toob endaga kaasa vana kanoonilise korra taastamise Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikus, nagu see on ette nähtud patriarhi ja sinodi Tomoses, välja antud Oikumeenilist Patriarhaadist 1923. aastal.

Ei keegi või vaidlustada seda juhtumit, sest Tomoses kokkulepitu on meie emariiku vastus kõigi eestlaste ja venelaste üldisele nõupidamisele vabas Eestis. Isegi vene õigeusklikud Eestis ei tunnustanud enam oma sõltuvust ateistlikus Nõukogude Liidus asuvast Vene Patriarhaadist.

Pealegi ei saa keegi eitada, et kirikliku autonoomia keelustamise otsustas võõras okupatsioonivõim Eestis. Seda ei otsustanud mitte Eesti õigeusklikud, vaid see pandi toime jõuga, ateistliku diktatuuri poolt, mitte aga kanoonilise protsessiga.

Seepärast jätkasid meie õnnistatud eelkäijad, oikumeenilised patriarhid kanoonilise riigi õigusjärglaste tunnustamist, kelleks olid õigeusklikud eestlased diasporaas (hajalas). Need olid kanoonilise Eesti metropoliidi, ise pagulusse sunnitud, õnnistatud Aleksandri alluvuses. Pärast tema surma määrasid nad asetäitja valitseja (*locum tenens*) autonoomsele Eesti Kirikule kuni aastani 1978.

Sel põhjusel ei näe me kanoonilisi takistusi 1923. aasta patriarhaalse Tomose otsuste taaskeskkõnetamiseks praeguses vabas Eestis, mida me tahamegi. Enamgi veel, me usume, et keegi ei saa lubada niisugust kanoonilise õiguse muutust Eesti Kirikus, mis oli vägivaldselt peale surutud stalinistliku ainuvõimu poolt. Kõige vähem saab seda teha pühim Vene Kirik, kes kannatas eriti Stalini julmuse all ning kes on pidanud leinama selle antikristliku koletise raevu arvutuid ohvreid; see on Kirik, kes ilma vähemagi protesteerimise võimaluseta pidi olema tunnistajaks kuulsale Kristus Lunastaja kiriku kuritegelikule purustamisele Moskvast; Kirik, kes oli sunnitud vaikides nõustuma kümnete tuhandete kirikute ja kloostrite hävitamise või rüvetamisega; Kirik, kes tähistas hiljuti oma vabanemist Kristuses seitsmekümneaastasest Paabeli vangipõlvest Stalini ja tema leeri marksistliku ateismi alt.

Me teame peale selle, et meie armastatud vend, Tema Õndsus Moskva ja kogu Venemaa patriarh Aleksei II ei jätta kunagi märkimata tõsiasja, et olles sündinud Eestis 1929. aastal, ta ristiti ja ta veetis oma nooruse selles autonoomses Kirikus, Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhi omofoori all, õnnistatud Eestis metropoliidi valitsemisel. Sealjuures õppis ka Tema Õndsuse isa, Mihail Ridiger metropoliit Aleksandri ajal Tallinnas preestriks ja sai temalt 1940. aastal vaimuliku kutse. Sellepärast Tema Õndsus patriarh Aleksei II päris kindlasti ei vaidlusta tolleaegse autonoomse Eesti Kiriku kanoonilist staatust metropoliit Aleksandri all ega esita Tema Õndsus ka kanoonilist laadi vastuväiteid õige, kanoonilise korra taaskeskkõnetamisele Eesti Kirikus, korra, mille hiljem lükkas ümber stalinistlik vägivald.

Teisest küljest ei vähenda, piltlikult öeldes, väikesearvulise Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku eemaldumine mingil moel tohutu 200 miljoni venelasega Vene Kiriku suurus.

Sellest hoolimata on olemas Tema Õndsuse patriarh Aleksei II tahtel isiklikud vastuväited, mille põhjuseks ei ole tema vastuseis teie, eestlaste suhtes, vaid tema tihedad isiklikud sidemed tema armastatud Eesti isamaaga. Seetõttu teie, isamaalised eestlased, võite mõista paremini kui keegi teine Tema Õndsuse, Moskva patriarhi armastust Eesti vastu, mis tõesti täidab tema südant. Ta sündis Eestis, elas seal enamiku oma elust, seal asuvad tema vanemate hauad, seal alustas ta 16 aasta vanuselt

teenimist Kirikus alamdiakonina Püha Aleksander Nevski katedraalis Tallinnas. Ta oli Eesti karjaseks piiskopina pidevalt alates 1961. aastast, ta jätkas Eesti Kiriku karjasena, kui ta 1986. aastal viidi üle Leningradi metropoliidiks ning Moskva patriarhiks. Ta ei tahtnud kunagi eemaldada end oma armastatud Eestist. Kuidas võiks ta siis seda täna teha?

Tõesti, me mõistame Tema Õndsuse suhtumist, nagu me mõistame ka Eesti õigeusklike venelaste soovi eemalduda pühimast Vene Kirikust, kes täna kindlasti ei ole ateistlike peremeeste ikke all nagu 1923. aastal.

Sellele vaatamata ei saa me ignoreerida fakti, et Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku jäämisel Vene Patriarhaadi jurisdiktsiooni võiks olla väga ebasoovitavaid tagajärgi Eesti õigeusu tulevikule. Eestlase hing seostas enda painutamise Vene Kiriku alla maa okupeerimisega Nõukogude Liidu poolt. Vene kirik kannatas Nõukogude korra ajal palju rohkem ja palju kauem kui Eesti oma. Eesti õigeusu sõltuvus Moskvast paistab stalinliku türannia viimase jäänusena. Kuid isegi juhul, kui meenutused Nõukogude perioodist võiksid tulevikus mälust kustuda, teame väga hästi, et Vene hiiglase ulatus ja vägevus saavad Eestile paistma hädaohuna. Seepärast mõistame mõningaid olemasolevaid kartusi, et kui teie, õigeusklikud eestlased, jätkate sõltumist Vene Patriarhaadist, siis peetakse teid kui võõrkeha Eesti ühiskonnas, ja isegi kahtlasteks kui ohtliku naabri kaastõetajaid. Me teame juba, millist jälitamist on kannatanud meie õigeusklikud vennad Poolas, Slovakkias ja Lääne-Ukrainas lihtsalt sellepärast, et neis nähti Moskva tööriistu. Kindlasti ei ole Eestis jälitamisohu, kuid siiski näib Kiriku säilimine ja edenemine küsitavana, kui tal pole täielikku rahvuslikku usaldust, kui tema liikmete rahvuslik vääriskus on vaidlustatud.

Meie usume, et meie kallis vend, Tema Õndsus patriarh Aleksei II mõistab seda probleemi ning et ta peatselt ohverdab oma isiklikud sidemed Eestiga Eesti õigeusu üldiseks hüvanguks. Me oleme veendunud, et siis, pärast lahkavimuse rahumeelset ületamist, tervitavad Eesti õigeusklikud, nii eestlased kui venelased, rõõmuga ja ühel meelel Tema Õndsust, nii sageli kui ta külastab oma sünnipaika, oma vanemate haudasid, armastatud paiku, millele ta andis oma teenimise preestrina ja piiskopina.

Siis saate teie, õigeusklikud eestlased, sedamööda kui te saate kätte rahvusliku tunnistuse omal maal, nagu õigeusklikud soomlased on selle Soomes kätte saanud, ka rahu ja edenemise tagatise, mille üle teie õigeusklikud vene vennad Eestis rõõmu tunnevad, ning koos nendega te kujundate kindlasti ühe, jagamatu Õigeusu Kiriku.

Me soovime oma hinge põhjast Eesti autonoomse Õigeusu Kiriku kiiret taasestumist otseses ühenduses Oikumeenilise Patriarhaadiga, mis jumaliku ettenägelikkuse läbi maise riigita eksisteerides ja seega Issanda sõnu „Minu jõud saab täielikuks nõtruses” (2. Kor. 12:9) kinnitades moodustab ühtsuse keskuse, mis ulatub üle kõikide rahvuslike piiratuste ning toidab maailma kõigi õigeusrahvaste vennalikkukoostööd.

Eesti Õigeusu vanem kohalik kogemus „kuldsest ajast” aastate 1923 ja 1940 vahel, ning samuti tänapäeva särav näide teie naabri, Soome autonoomse Õigeusu Kiriku näol tõendavad, et teie ees on avatud lõputud avarused, kui te viljelete vabaduses ja rahu Kristuse päästetööd oma rahva hüvanguks Jumala auks. Kindlasti saab teie edu ja rõõm olema ka ülemaailmse õigeusu ning eelkõige meie pühima emakiriku rõõm.

Peale patriarhi kõnet hakkasid läbrääkimised. Mõttevahetus toimus põhiliselt inglise keeles. Kreeka keelde ja keelest tõlkis vajadusel isa Heikki Huttunen, kes eesti keelestki aru saab ja seda ise ka räägib. Eesti ja inglise keelte vahel tõlkis David Papp.

David Papp andis üle läkituse patriarhile. Lisaks veel Henn Tosso kirjalik ülevaade kiriku taastamise probleemidest. Järgnesid sõnavõttud, küsimused ja selgitused mõlemalt poolt. Eesti õigeusuliste ja Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku praegusest olukorrast informeerisid isad Ardalion ja Rafael, kes esitasid ka küsimusi patriarhile.

Pühim patriarh rõhutas, et emakirik ei ole unustanud Eesti õigeusklikke, vaid püüab lahendada Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku mured nii ruttu kui võimalik. Kui vene kogudused soovivad jääda Moskva Patriarhaadi omofoori alla, ei saa me seal midagi teha.

Tunniajaline vastuvõtt oli lõppemas. Ülemhinge karjane saatis patriarhaalse õnnistuse ja tervitused kõikidele kogudustele ja õigeusklikele ja kinnitas, et patriarhaat soovib Eestile kõige paremat. Tahetakse aidata nii moraalselt kui ka materiaalselt, saata inimesi, kes alguses aitavad reorganiseerida Kirikut. Ta lootis võimalusele mõjutada Moskva Patriarhaati, et Eesti Kirik saab tulla üle siis, kui ta seda soovib, ilma tüli kirikute vahel.

Õhtul oli Helsingi koguduse esipreester isa Veikko Purmonen abikaasaga lahkelt kutsunud eesti külalised oma koju hubasele teeõhtule. Vesteldi elavalt mõlemat hõimurahvast huvitavatel teemadel. Mitu keelt olid kasutusel, aga seega polnud ka raskusi arusaamisel. Erilist kiitust ja imetlust äratasid pereema huvitavad, kaunid, soome õigeusu kirikuid kujutavad raamitud aplikatsioonid ja äärmiselt maitsvad pirukad.

Eesti külalistele jäid võõrsilkäigust Soome ja kohtumistest kõige paremad mälestused. Vist on jälle üles kerkimas sõdadevahelistel aastatel ehitatud Soome sild. Et Kreeka kiriku ülipühitsetud patriarh ja varsti kaks tuhat aastat vana patriarhaat meid selles töös julgustab, on suur rõõm. Me ei unusta kahe vennasrhava toetust ja loodame nüüd jälle tulevikule.

(Usk ja Elu 1995, nr 2, lk 3-9)



ÕIGEUSU KIRIK EESTIS VIIMASEL AJAL

Kui Nõukogude Liit hõivas 1940ndatel Eesti, kaotas ka sealne õigeusu kirik iseseisvuse ja liideti 1945. a vastutahtsi Moskva Patriarhaadiga, jäädes üheks selle piiskopkonnaks. Iseseisvusajal oli Eesti kirik Soome kiriku kombel 1923. aastast alates autonoomne ehk omavalitsuslik kirik ühenduses Oikumeenilise Patriarhaadiga. Rikkudes kiriklikku korda ja küsimata selleks mingit luba, võttis Moskva Patriarhaat oma valdusse EAÕK ja kõik selle varandused. Kiriku juhtkond ja tuhanded liikmed põgenesid välismaale. Kommunistlikud võimud kiusasid Eesti kirikut julmalt taga. Mitmed vaimulikud sattusid Siberisse, kus paljud tapeti. Kirikurahvaski sai tunda ahistamist. Tegutsemisvõimalusi kitsendati tunduvalt. Kõige selle tõttu on eestlaste südames palju enam kibedust, kui meie, soomlased, suudame mõista.

Kui Eesti sai 1991 jälle iseseisvaks, tärkas Eesti õigeusuliste seas varem vaid unelmana elanud idee, et riiklikule iseseisvumisele ja Moskvast eraldumisele peaks järgnema ka kiriklik eraldumine Moskvast. See viis aja jooksul kirjalike pöördumiseni Konstantinoopolisse. Nendele kirjutasid alla umbes 50 koguduse esindajad 80 allesjäänust. Eemalejäänud esindasid aga õigeusklike vene enamust, kelle kogudused on üldiselt eesti omadest palju suuremad. Enne sõda oli Eesti õigeusklikke ühtekokku u 200 000. Nüüd on neid ehk 50 000, kellest eestikeelseid u 15 000. Täpseid andmeid on peaaegu võimatu saada.

Vene kiriku Tallinna metropoliit on hakanud aastate jooksul suhtuma eestikeelsete koguduste soovi üha eitavamalt. Selles on tal Moskva kindel toetus. Viimaks, aastatel 1995–1996 läks ta nii kaugele, et pani kümmekond eesti preestrit teenimiskeelu alla, s.t nad ei saanud enam talitada liturgiat ega muid salasusi. Ta süüdistas neid eraldiseisvate koguduste asutamises ja kirikulõhes, ehkki küsimus oli tegelikult eelpool mainitud sidemetes Konstantinoopoliga. See olukord seiskas peaaegu täiesti kirikliku elu ligi 50 koguduses, sest kõik need preestrid teenisid mitmes koguduses. Sealhulgas oli ka mitu venekeelset kogudust, kes soovisid Moskva alt lahkuda. Metropoliit tahtis asendada need preestrid Venemaalt toodutega. Liialdamata võib öelda, et eestikeelse õigeusu olemasolu oli ohus. Koguduserahva seas levis lootusetuse tunne. Mõned mõtlesid minna luteri kirikusse, teised kaalusid mingite nn uniaatkoguduste staatuse palumist paavsti alluvuses, säilitamaks õigeusu teenistuskorda. Konstantinoopoli palvel anti sinna pidevalt olukorrist ülevaadet nii Soome kaudu kui üha enam ka otse Eestist.



Metropoliit Johannes



Metropoliit Johannes 2009. aastal piiskopmärter Platoni mälestuspäeval Tallinna Issanda Muutmise peakirikus. Foto: Ari Sirviö

Eesti olukord viis aja jooksul läbirääkimiseni Konstantinoopoli ja Moskva vahel. Need ei andnud aga tulemusi, muuseas seepärast, et Moskva oli juba enne kuulutanud end kirikuvarade õigustatud pärijaks ja esitas läbirääkimistel ennekõike varadega seotud nõudmisi. See oli aga teravas vastuolus juriidilise olukorraga. Eestis oli 13. 06. 1991. a võetud vastu omandireformi seadus, mille järgi Nõukogude võimu poolt ebaseaduslikult riigistatud varad tagastati endistele omanikele, sh kirikule, 16. 06. 1940. valitsenud olukorra kohaselt, kui kohus oli kindlaks teinud, et vastav asutus on järjepidev. 1940. kuulusid kõik Eesti kogudused autonoomsesse EAÕK-sse. Kiriku olemasolu põhines Konstantinoopoli Oikumeenilise Patriarhaadi 1923. aasta juulis tehtud otsusele. Olukorda kinnitas Eesti valitsus 22. 05. 1935. a seadusega. Kui nüüd Nõukogude Liit Eesti okupeeris, lõpetas Moskva Patriarhaat Eesti kiriku olemasolu ja saatis oma 9. 03. 1945. a otsusega laiali seda juhtinud kirikuvalitsuse (sinodi). Eesti kirikust sai nõnda Moskva Patriarhaadi üks piiskopkond. Seda juhiti kiriklikult Moskvast vastu võetud määruste järgi. Iseseisvusaegse Eesti kiriku juhtorganid jätkasid tööd Rootsis Oikumeenilise Patriarhaadi õnnistusel ja kanoonilisel juhtimisel, alguses Suurbritannia õigeusu metropoliidi ja hiljem Rootsi ja Skandinaavia metropoliidi alluvuses. Praktiliselt vähenesid selle pagulassinodi tegutsemisvõimalused sedamööda, kuidas Rootsi eestlased mujale kolisid. Kirikuelu Stockholmis oli viimasel ajal üheainsa elatanud preestri õlul. Rootsi metropoliit, tundmata eestlaste olusid, ei võta nende elust oluliselt osa. Seetõttu pöördusid juba aastaid tagasi pilgud Soome poole. Tallinna linnakohus tunnistas 14. 09. 1993, et Rootsi pagulassinod esindab kiriku järjepidevust. Kui see oma nimega (s.o EAÕK) Eestis registreeriti, oli olukord põhimõtteliselt selge: Konstantinoopoli poolt hiljem taastunnustatud autonoomsel EAÕK-l on õigus nõuda tagasi kommunistide omal ajal riigistatud omandit.

Vene kiriku Tallinna metropoliiti on korduvalt üles kutsutud koostama oma põhi kirja ja esitama see registreerimiseks Eesti siseministeeriumile, kuid ta on sellest keeldunud. Nii ei ole Moskvale alluvat Eesti piiskopkonda formaaljuriidiliselt olemas, kuigi keegi ei eita selle tegelikkuse olemasolu. Juriidilises mõttes esindab ta aga seadusvälist struktuuri ja allumatust Eesti Vabariigi seadustele.

Eesti ametiasutused on otsustanud, et kiriku endised varad tagastatakse kiriku keskvalitsusele, mitte otse kogudustele, kes saavad küll pühakodasid jms tasuta kasutada. Konstantinoopol on rõhutanud, et see puudutab loomulikult ka venekeelseid kogudusi, kelle kiriklikud õigused pole niisiis kuidagi ohus, nagu Eesti vene lasi on põhjendamatult hirmutatud. Kuna Moskva ja Konstantinoopoli vahelised läbirääkimised olid kestnud juba omajagu aega tulemusteta, kuna valitseb eelmai-

nitud hirmutamissohkkond, kuna Konstantinoopoli ettepanekud pidada läbirääkimisi Soomes või Eestis lükati tagasi, sest Moskva nimetas neid maid „vaenulikeks”, ja kuna paljud Eesti kogudused olid vaimulikult halvatud (preestrite teenimiskeelu tõttu), jõuti Konstantinoopolis järeldusele, et nüüd peab kiiresti tegutsema. Konstantinoopolis peeti veel viimasel minutil tihedaid arutelusid, kuhu muuseas kutsuti ka Soome peapiiskop ja kus võeti arvesse kõige viimaseid uudiseid Eestist. Lõpuks otsustas Konstantinoopoli Püha Sinod 20. 02. 1996. a taasjõustada Eesti kiriku 1923. aasta autonoomia. Kohe seejärel saabus Eestisse seda otsust teatavaks tegema ametlik delegatsiooni eesotsas Halkedoni metropoliidi Joakimiga. Selles olid kutsutud osalema Soomest peapiiskop Johannes, piiskop Ambrosius ja preester Heikki Huttunen. Juba 1995. aasta mais Soomes käies oli patriarh palunud neil aidata kaasa Eesti kiriku asjade korraldamisel, kuni kohalikud kirikuorganid tööle saavad. Metropoliit Joakim seadis oikumeenilise patriarhi korraldusel peapiiskop Johannese EAÕK metropoliidi asemikuks. Delegatsioon kohtus peale kirikurahva ja vaimulike ka Eesti riigivõimu kõrgemate esindajatega. Need, eesotsas vabariigi presidendiga, rääkisid suure lugupidamisega, et Konstantinoopol ja selle esindajad, k.a soomlased, olid riskidest hoolimata julgenud aidata Eesti apostlik-õigeusu rahvakirikut.

Moskva reageeris väga jõuliselt ja negatiivselt, katkestades n-ö palveosaduse Konstantinoopoli ja ka Soomega. See tähendab, et seniks pole armuluaaosadus meie ja Moskva vahel võimalik. Muud sidemed võib-olla jätkuvad. Mõningasi katseid läbirääkimisi jätkata on juba tehtud, kuid läbimurret pole veel toimunud. Konstantinoopol on omalt poolt igati valmis uuteks kontaktideks, ka Soome poolt ei tehta takistusi mitteliturgilisele suhtlemisele. Eriti kurvastav on, et Moskva ei võta kuidagiviisi arvesse Eesti riiklikku iseseisvust. Kiriku pärimus ei anna Moskvale õigust sekkuda kirikuasjadesse teistes riikides, õigus väljakujunenud kirikutesse mittekuuluvate õigeusu vähemuste asjade eest hoolitseda kuulub Konstantinoopolile. Pildi teevad veel keerukamaks poliitilised, kirikupoliitilised ja majanduslikud tegurid. Kuid Soome südametunnistus ei luba Eestit jätta!

Peapiiskop Johannes
Kevad 1996



PATRIARH BARTOLOMEUSE KÕNE PRESSIKONVERENTSIL 1. 11. 2000



Patriarh Bartolomeus

Teie Ekstsellentsid!

Lugupeetud pressikonverentsist osavõtjad!

Kõrgestipühitsetud Stefanus, Tallinna ja kogu Eesti metropoliit, armas vend Kristuses!

Auväärsed ja armsad vaimulikud!

Issanda rahvas!

Kui me nüüd hakkame lahkuma sõbralikust Eestist ning lõpetame oma ametliku külaskäigu siia maale ja autonoomsesse Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikusse, tahame kõigepealt öelda, kui rõõmsad ja rahul oleme selle ajaloolise sündmuse kordamineku üle.

Täname Eesti Vabariigi härra presidenti ja härra peaministrit ning kõiki kesk- ja kohalikke võime kutsumise eest siia riiki, mida ükski oikumeeniline patriarh pole kunagi külastanud; samuti hea korraldustöö eest, mis tagas visiidi õnnestumise.

Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik (EAÕK) sai autonoomia 1923. aasta patriarhi ja sinodi toomosega, mis anti tollase Tallinna ja kogu Eesti metropoliidi Aleksandri palvel. Moskva patriarh Tihhon tunnustas samuti 1920. aastal Eesti kiriku autonoomset staatust. Õigeusu Kiriku pärimuse kohaselt ei saa selletaolist tomost tühistada. Seejärel peeti ka välismaale pagened metropoliit Aleksandrit surmani 1953. a EAÕK kirikupeaks. Hiljem nimetati metropoliidi asemikuks Tüatiira ja Suurbritannia metropoliit ning eestlane nimega Jüri Välbe pühitseti abipiiskopiks, kellena ta teenis surmani 1961. a. Tuntud ajaloolistel asjaoludel ei saanud EAÕK Nõukogude korra ajal allutatud kodumaal tegutseda. Seetõttu peataski meie eelkäija, mälestusväärne patriarh Demetrius, 1923. a tomise jõusoleku Eestis.

Kuid kui tingimused hiljaaegu muutusid ja EAÕK taastamine sai võimalikuks, jõustati 1923. a tomos 1996. aastal patriarhi ja sinodi aktiga uuesti. Genfis [Konstantinoopoli ja Moskva patriarhaatide vahel] saavutatud kokkuleppe kohaselt võis iga kogudus Eestis vabalt valida EAÕK või Moskva Patriarhaadi jurisdiktsiooni vahel. See tähendab selgelt üht asja: ühest küljest on Eestis autonoomne õigeusu kirik, mis jätkab sõjaeelse EAÕK tegevust, ning teisest küljest on kogudused, mis alluvad Moskva Patriarhaadile. Siin ei ole teist kohalikku õigeusu kirikut – seda kaanonid keelavad – vaid Moskva Patriarhaadi vaimulik kohalolu laieneb teatud piirides teise kiriku alale. See on ökonoomia, järeleandmine kaanonite täpsest tä-

hendusest, sarnane eksarhaatide ja stavropigiaalsete kloostrite ning koguduste süsteemiga. Kokkuleppe kohaselt valisid kõik õigeusu kogudused Eestis, kelle alla nad tahavad kuuluda. EAÕK valis hiljem oma reeglite kohaselt Tallinna ja kogu Eesti metropoliidiks piiskop Stefanuse. Ülipühitsetud Stefanus oli enne piiskop Prantsusmaal.

Ta on väljapaistev isiksus, keda ehib suur jumalakartus, õigeusu tunnetus, oikumeeniline kogemus, hingeekarjase- ja organisaatorivõimed, halduskogemus ja oskus eri oludes kohaneda. Ta on kirjutanud hulga raamatuid, millest osa on tõlgitud teistesse keeltesse. Ta räägib prantsuse, vene, inglise, hollandi, kreeka ja suahiili keelt. Kõik need Jumala annid on ta pühendanud EAÕK ülesehitamisele.

Mis puutub Moskva Patriarhaadi koguduste registreerimisse ja sõjaeelse Eesti kiriku varade tagastamisse, siis nendesse küsimustesse Oikumeeniline Patriarhaat ei sekku, seda korraldavad Eesti seadused.

Oikumeeniline Patriarhaat taasjõustas 1923. a tomose, see oli tema kohus pühade kaanonite järgi, mis annavad tema pädevusse hoolitsemise selle eest, et õigeusu kirikud rasketes oludes normaalselt toimiksid. Samamoodi kanti hoolt ka Albaania Õigeusu Kiriku eest.

Neid samme astudes ei pidanud Oikumeeniline Patriarhaat silmas omaenda huvisid, vaid kohalike kirikute huvisid. Vastupidi, patriarhaat on nõnda toimides pidanud palju pingutama ja kõrget hinda maksmata.

Meie külaskäigu peamine eesmärk oli toetada EAÕK-d sõnaga ja anda tunda, et ta on osa ülemaailmsest õigeusu Kirikust. Meie kaudu võivad kõik Eesti õigeusulised tunda, et nad on osa ühestainsast, pühast, kogumaapealsest ja apostlikust Kogudusest, mis koosneb kohalikest autokefaalsetest ja autonoomsetest kirikutest.

Me loodame ka, et ühe teatud kohaliku kiriku vastuseis sellele [autonoomiale] lõpeb, kui nad asja üle rahulikult järele mõtleavad. Nad peaksid teemat põhjalikumalt käsitlema.

Apostlite ajast peale oli Kiriku vanem ülesehitus järgmine: igal linnal oli oma piiskop, kes oli naaberpiiskoppidest sõltumatu. Hiljem hakati tundma vajadust iga piirkonna piiskoppide eestseisja järele, kuid nende võrdsus säilis. Lõpuks kujunes välja suuremate üksuste, viie vana patriarhaadi (Rooma, Uue Rooma ehk Kons-

tantinoopoli, Aleksandria, Antiookia ja Jeruusalemma) süsteem. 2. ja 4. üleilmse kirikukogu kaanonite järgi võrdsustati Konstantinoopoli patriarh Rooma paavstiga. Samas allutati Konstantinoopoli õigusvõimule alad, mis ei kuulunud ühelegi teisele patriarhaadile. XI sajandi lõhe järel jäi Konstantinoopoli patriarhile auesimus õigeusu Kirikus. Esimesena võrdsete seas teenib ja väljendab ta Kiriku ühtsust, koordineerib teiste õigeusu kirikute tegevust, täidab vakantseid kohti ning hoolitseb õigeusu õpetuse ja kirikukorra püsimise eest. Seda kõike teeb ta teenides, mitte teistele midagi peale surudes.

Kirikulõheni otsustasid autokefaalia ja autonoomia andmist üleilmsed kirikukogud. Kuna pärast lõhet polnud neid võimalik kokku kutsuda, hakkas autokefaaliat ja autonoomiat andma Oikumeeniline Patriarhaat ning kõik teised kirikud pidid seda tagantjärele kinnitama. On loomulik, et kirik, millele on antud uus staatus, tunnustab oikumeenilise patriarhi esimust, sest kui tekiks mitu keskust, lõhuks see ühtsuse. Nii astus ka EAÕK, kui talle anti autonoomia, vennaskirikute süsteemi, milles esimene kuulub Oikumeeniline Patriarhaadile. See puudutab kõiki hilisemaid kirikuid sõltumata sellest, millisest kirikust nad on ajalooliselt välja kasvanud. Nõnda tunnustavad kõik – Moskva, Serbia, Rumeenia, Bulgaaria ja Gruusia patriarhaadid, Kreeka, Poola, Albaania ja Tšehhi-Slovaki autokefaalsed kirikud ning Soome autonoomne kirik Oikumeeniline Patriarhaadi au ja teenimise esimust. Pole siis ka midagi uut selles, et 1923. a autonoomia saanud EAÕK järgib üldtunnustatud kanoonilist korda.

Niipalju kanoonilistest küsimustest.

Meile jäid Eesti-visitidist kõige paremad muljed. Autonoomne EAÕK on teel täielikule ülesehitamisele. Remonditakse kirikuid, haritakse vaimulikke, asutatud on noorteliit, peetakse noortelaagreid. Kõiki probleeme lahendatakse kristlikus ja rahumeelses vaimus. Suhted teiste kristlike kirikutega Eestis on head.

Loodame, et andsime vastused põhilistele küsimustele. Kui on veel küsimusi, oleme valmis vastama.





Tallinna Siimeoni ja Hanna katedraali taaspühitsemine 4. mail 2007. Fotod: Gennadi Baranov

...JA JUMAL NÄGI, ET NII ON HEA! (1Ms 1)

„Suur tund on kätte jõudnud,” kirjutas piiskop Platon 12. novembril 1918 oma kiriku rahvale Eestis. „Rasked ja tumedad katsumise ajad on meid rõhunud, et ühendada ja virgutada ühisele tööle. Rahu ja armastus aidaku nüüd üles ehitada, mis tegemata jäi, ehk mida vennalik nõtrus korraldada takistas. [- - -] Austage õigust korda ja ärge unustage täitmast midagi, mis venna- ja isamaaarmastus teie käest nõuab. Kõik sündigu selsamal puhtal eesti rahvuse alal, milles teie viimasel ajal, kui oma Eesti ülemhingeekarjase alla koondatud saite, takistustest ja raskustest hoolimata nii suure vaimustuse ja tõusuga töötasite.”

Piiskop Platoni kõnes öeldu teostus Eestis 1993. aastal, kui kogudused, kes olid suuremal või vähemal määral nõukogude okupatsiooni ajal tegevad, haarasid edasisse saatuse ohjad ja alustasid kohaliku kiriku ülesehitustööd kindla veendumusega taastada see vastutustundlikult ja isikliku initsiatiiviga.

Niisiis kasvasid ja arenesid samm-sammult meie kogudused ning „...Issand aga lisas päästetuid päevast päeva nende hulka” (Ap 2:47). Ajajärk, kuhu tänaseks oleme jõudnud, ongi kõige keerukam. Siinkohal mõistan ma esimest etappi – kiriku autonoomia taasjõustamist 1996. aastal – kui lapsepõlve, nüüd oleme aga jõudnud murdeikka. Murdeiga on täis ohtusid, sest just siis kujunevad ja kinnistuvad isikuumadused, igauhele eripärane iseloom.

Meie esimene, olulisim ja ainus enesemääratlus on teadmine, et me oleme Kristuses ja ainult Kristuses. Seetõttu on kogu meie kiriku ning iseäranis iga selle üksiku koguduse korraldamise ja toimimise eeskuju ainult kiriklik, Kiriku kui Kristuse ihu oma.

Kirik on ennekoike üks ihu osaduses ja vabaduses ning pole seotud juriidiliste kammitsatega. Terve Õigeusu Kiriku ülesehitus – konsiliaarne ja hierarhiline – tugineb õpetusele Pühast Kolmainust ja mitte selle maailma autoriteedile ning võimule.

Kui loeme apostlite tegude raamatust (2:46), et Issand lisas päästetuid *epi to auto*, siis lisatute all mõeldakse neid, kes armulauast osa said ja seda tuleb mõista nii, et päästest ei saa osa vaid üksikisikud, vaid terve kogukond. Päästva ristiga avaneb uus universaalne tasand, mis hõlmab endas samaaegselt inimese ja kogu maailma elu, mateeria ülendamise ja ajaloo valgustamise. Piisab, kui vaatame õigeusu ikoone: neil kujutatakse kogu maailma, mitte ainult inimesi, vaid ka taevast ja

maad, loomi, merd ja jõgesid, mägesid, kaljusid, puid ja isegi maju, et õpetada meile, et loodu tervikuna kõige selle juurde kuuluvaga on kutsutud saama pühaks.

Seetõttu on praegune ajajärk, mis on meile omamoodi üleminekuajaks, minu meelest täis kahtlusi ja lubadusi. Takistused, mida me oma teel kohtame, ei ole ületatavad lihtsalt uusi tehnoloogilisi võimalusi kasutades, uute õpikute järgi toimides ega muutes töömeetodit või mudelit, vaid põhiliselt oma elukvaliteediga Kristuses, mis on sedavõrd tõhusam, kuivõrd ta ei peitu mitte karjasetöö- või rahalistes strateegiatel ega pikkades ja ilusates sõnavõttudes, vaid igapäevases meist ja ei kuskil mujal, üksnes kõige sügavamal meie sees. Seega on tegu uue olemise viisiga, mis eeldab uut pealehakkamist samal ajal lahutamata evangeeliumi sõnumit Kiriku elust.

Meie sõnum saab olla veenev üksnes siis, kui ta on siiras, aus ja vahetule vaimse kogemusele tuginev väljaütlemine, kui see ei kanna moraliseerivat alatooni, mis toob endaga kaasa tavaliselt üksnes eemaletõmbumise ja välistab igasuguse mõistmise ja armastuse võimaluse. Ärgem siinkohal eksigem: Jumal on see, kes end kõigepealt meis ilmutab ja see ilmutus ei ole lõppenud. Kui sellest on mõistusega raske aru saada, püüdkem mõista südamega. Meie Kiriku edenemise pant on samavõrd kogukondlik panus ja vastutusrikas pühendumine kui Jumala salarus, sellesama Jumala, kes oma ainsa Poja ristisurma ja ülestõusmise kaudu on meid „kõiki kinni pannud sõnakuulmatuse alla, et kõikide peale halastada” (Rm 11:32).

Mulle näib, et järgneval kümnendil peab meie Kirik keskenduma kolmele põhilisele punktile: koguduste käekäik, kristlaste ühtsus ja religioonidevaheline dialoog ning lõplik leppimine Vene Õigeusu Kirikuga.

Kogudus

Armulaua liturgia on koguduse alus, loob selle, annab mõtte ja kutsumuse. Selles sakramentaalses ruumis kogeb inimene samal ajal nähtavas maailma kuuludes nähtamatut ja mitteloitud. Ei piisa ainult pühakodade ja kogudusemajade püstitamisest, vaid alustada tuleb kogukondade ülesehitamisest, et kogudused saaksid enesetunnetuse ja loomise kohaks. Selles valdkonnas ootab suur töö tegemist, iseäranis tuleb taasavastada liturgia tohutu kasvatuslik potentsiaal, isegi kui selleks tuleb kinnistunud vorme ümber sõnastada, või koguduse kasvatuslik potentsiaal, mis aitab usklikel paremini elada kuuluvust Kirikusse. Perekonna kaasamine (perekonnd kui kodune Kirik) pedagoogilistesse pingutustesse, eriti noorte ja murdealistide puhul, on järjepidevuse ja edasikandmise tagatis.

Eesti ühiskonnas, mida on kaua aega mõjutanud nii viis, kuidas nõukogude okupatsioon inimesse suhtus kui ka kaasajale iseloomulik vaimsus – vastupidiselt ühiskondadele, kus kristlus on liiga sageli keskendunud jumalikkule inimest vastandades ja tekitanud sellega vastuseisu jumalikkusele –, tuleb tingimata üle vaadata arusaamine inimesest ja muuta meie koguduseliikmete mõttelaadi, mida tänini kammitseb individualism.

Kiriku jaoks on inimene ennekõike müsteerium, müsteerium, kes saab olemas olla ja ennast määratleda üksnes osaduses ja armastuses. Sellist arusaama peab arvesse võtma koguduse pastoraalsel tasandil, et välistada kõik hirmud, millel ei ole midagi ühist armastusega ja alles jätma kõik armastuse vormid, millel ei ole midagi ühist hirmudega. Kuidas saaks evangeelne sõnum ilma kirjeldatud nõudmiseta olla meie kaasaegsetele tõsiseltvõetav? Miks peaksid kultuuriruumid olema kõige uue suhtes jäigad? Meie kogudused peavad oma mõttelaadi muutma ja aru saama, et sakramentaalne ja liturgiline elu peab toimima ka väljaspool pühapäevast kirikuskäiku, et mitte jääda pelgalt banaalseks sotsioloogiliseks ja kultuuriliseks ettevõtmiseks.

Eesti ühiskonnal tervikuna – mis on väga ilmalikustunud, individualistlik ja endiselt luterliku mõju all – on raskusi nende nüansside omaksvõtmisega. Ometigi oleks seda vaja, vähemalt mis puudutab meie Kirikut, kui me tahame, et meie kogudused juurutaksid evangeeliumi vaimu, kui me tahame, et nad täidaksid oma topeltmissiooni, s.t nii sisemist kui ka välimist: pöörduda maailma poole ja olla kiriklikus elus dünaamilisem ilma, et vaimsus selle tõttu kannatada saaks. Teisisõnu peame püüdma tagasi pöörduda lihtsaimate küsimuste juurde: mida tähendab meie jaoks Kirik? Milline on tema sügavaim olemus ja milline on tema kutsumus?

Jääb välja selgitada, kuidas teostada suhtlust koguduste sees elik nende vahel, kes annavad ja kes võtavad. Püha Johannes Kuldsuu rõhutab isiklikus kontaktis just seda aspekti, öeldes neile, kes almust annavad, et tõeline halastus ei ole mitte vaesele raha andmine, vaid teise kannatuse enese peale võtmine Kristuse eeskujul, kes samastab ennast meie kannatustega ja võtab need enda kanda. Samal viisil nagu me saame Kristusega üheks euharistilisel liturgial, mille käigus tema ennast meile kingib, peame meie saama ligimesega üheks sel hetkel, mil meie kingime.

Armastuse müsteerium, mis ühendab Isa Pojaga, ühendab Poja igapäevaga meist ja peab meid ühendama tõelises osaduses igapäevaga meie vendadest. Selles peitub kogu teoloogiline tähendus isiklikust suhtest „altarisakramendi ja vennasakramendi vahel”.

Lõpetuseks: sel määral, mil kogudus on elav, teab iga selle liige, et ligimene, see on vend, keegi, keda ma igal sammul kohtan, tema, keda püüan vältida, kuid kes ei lase ennast sellest häirida. Ükskõik kui kaugele ma tema eest ka põgeneda ei püüaks, saab ta mind alati kätte; ta on siin, ta vaatab mind, esitab küsimusi, palub, kõige sagedamini sõnatult. Kogudus on kutsutud taas elustama jagatud armastuse praktikat, vastastikkuse andmise andi, ühtekuuluvust, dialoogi ja vastastikkust nii, nagu see igavikuliselt Pühas Kolmainus toimib. Täpsemalt öeldes: inimene, olles loodud Jumala näo järgi, ei saa teostuda iseseisvalt vaid suhtes ligimesega. See ongi ligimese kogudusse vastu võtmise.

Kedagi kirikusse vastu võtta tähendab luua koguduse rüpes tema jaoks tingimused, et temagi jaoks tekiks koht, kus saab olla vaba, see tähendab võtta aega, et iga inimene saaks olla olemas isikuna; see tähendab aidata tal sisemiselt muutuda ehk teisisõnu: anda Kristusele võimalus ligimest muuta, teha temast uus inimene. See ongi kiriklik vastuvõtmine, milles igaüks saab teisele kinkida anni oma eriomasest armuandest. Ja need armuanded on Püha Vaimu viljad: armastus, rõõm, rahu, pikk meel, lahkus, headus, ustavus, tasadus, enesevalitsus (Gal 5:22). Tasapisi hakkame seda oma kogudustes kollektiivselt teadvustama. Seega ootab meid ees pikk tee, mis läheb läbi kitsa värava (Mt 7:13-18). See värav, ütleb meile Jeesus, usu värav, on tõepoolest kitsas. Kahtlemata on vähe neid, kes üritavad sellest läbi pääseda. Ja ometigi sellelt väiksearvuliselt kogukonnalt, kelle hulka ka meie omal moel kuulume, tahab Kristus, et ta oleks maailma valgus ja maa sool. Neile meie hulgast, kes tunnevad muret eesiseivate katsumuste ja raskuste ees, vastab Jeesus: „Mina olen üks. Kes iganes läheb sisse minu kaudu, see pääseb” (Jh 10:9).

Kristlaste ühtsus

Teine põhiline meid huvitav aspekt on kristlaste ühtsus ja usunditevaheline dialoog. Juba Issand kutsus kannatusele eelneval õhtul oma palves Isale kristlasi ühtsusele, ja on selge, et maailmas korratult ja lõhenenult esinevad kristlased kaotavad, tahame me seda või ei, palju oma tõsiseltvõetavusest. Hoolimata erinevate traditsioonide lahkne misest, vaatamata teisel aastatuhandel ilmal valgust näinud prohvetlikele tegudele ja tähelepanuväärsetele taaskohtumistele, nõuab ühtsus veel kahtlemata palju aega, palveid ja kannatusi. Milline ei oleks selles ka ühe või teise osapoole süü, on kristlastevahelised lahkkelid kurvaks tunnistuseks. Õigeusu kirik ei saa nõustuda kristlaste ühinemisega enne, kui usuühatus ei ole täielikult taastatud. Kogunemine tänusalasuseks, mis on kogudusele keskse tähendusega, ei saa toimuda muidu kui inimeste vahel, kes teadlikult jagavad ühte usku.

Samal ajal ei saa me jääda ka käed rüpes ootele. Meie, kristlased, peame otsima võimalust üles ehitada meie endi vahel aktiivset ja ehtsat koostööd, et ühtsuse vaim areneks ja kasvaks. Ühelt poolt on selleks kirikutevaheline teoloogiline dialoog, aga teisalt elu kirikuis teel Kuningriigi poole.

Ma nõustun täielikult paavst Benediktus XVI ettepanekuga arendada üheskoos „viljakat koostööd osaduses”, mille kaudu saame maailmale öelda, et „Kristus ei ole institutsioon, vaid ta on nende jaoks, kes kannatavad, väärtus, tegu, südame muutumine õrnuses, lihtsuses, alandlikkuses”. Vaimulikkonna ja koguduste koostöö osaduses, mis aitab kristlusel ilmalikustunud ühiskonnas püsima jääda, koostöö, mis peaks inimese jaoks välja tooma kasutu ja heitma valgust selgitamatute, ostetamatute ja üksnes imetletavatele salaasjadele. Selle ühise töö tulemusel võiks inimene hakata mõistma oma elu kui peohetke, kus ta saab ennast lõpuks väljendada ja tunda tões, hoolimata sellest, et XXI sajandi algusest on üritatud kristlast järjepidevalt vaikima sundida.

Osaduslik koostöö peaks ergutama ühiskonda mõtlema igaühele antud vastutusele ja tuletama meelde armastust ning hoidma takerdumast surma veetlusesse, mida omakorda toidab ängistus iga iseenese või teise vastu korda saadetud pahateo pärast.

Kõik see peaks aitama paremini aru saada, et Jumal on inimese vabadus, et ta on keegi, kes asetub mittemillegi ja meie vahele; selle mittemillegi, mis tekitab päevast päeva niipalju kartust ja koosneb lõpututest hirmudest. Me läheneme sellele usuga, kuid veelgi enam teadmise, et karjasetööl on vahendeid, et aidata kaasa nii isiklikule kui kollektiivsele vaimsele kasvamisele. Millise hinna ja milliste võimalustega? Me peame need võimalused ise välja mõtlema läbi kogetud ilu, kohtumiste, mõttevahetuste ja suhtluse vormide, ootamata sealjuures tähelepanuväärseid, kiireid ja suuri muutusi.

Meie kirikud sarnanevad pisut eri keeli rääkivatega inimestega ja seetõttu on meil vaja vahendajaid, kes oleksid suutelised välja pakkuma evangeeliumi sõnumi uue tõlke, mis lähtuks inimesest enesest. Lõppeks ei taheta meilt meie identiteedi eiramist niikaua, kui oleme suutelised jääma alandlikeks ja rahumeelseiks kui küünal vaka all, et sünniks uus kultuuripoliitika, milles meie saaksime paremini hoolt kanda meie antud osa eest. Ja kas ei peitugi lõpuks ime ettenägematus, mille Jumal teeb teoks inimeste vahendusel? „Inimestel on tarvis tugevaid, vabasid ja tõeseid sõnu, mis oleks lihaks saanud Sõna väärilised. On vaja, et see sõna tuleks tänavatele nii, nagu Pojast sai Inimene.” Et meie kirikute kohustus oleks ühel päeval

saada üheks kirikuks sügavamas tähenduses, üheks liikumiseks ja üheks jumalikus mõttes, mis tegutseb elu nimel maailmas.

Usunditevahelisest dialoogist rääkides on kohane meile, õigeusklikele, vaadata see küsimus üle uues perspektiivis, mis tugineb pühakirjale ja pühadele isadele ning mis võimaldaks käsitleda inimkonda põletavaid teemasid, isegi kui Kiriku vastused on sageli spetsiifilised. Praeguses Eestis tundub selline perspektiiv veel enneaegne, kuid näib olevat võimalik Euroopa Kirikute Konverentsil, kus ka meie oleme liikmeskirikuna esindatud. Ma mõtlen eriti meie Lähis-Ida ja Aafrika vanade õigeusu patriarhaatide peale, kes on otseses kontaktis judaismi ja islamiga, kellega õigeusklikud on sajandeid kõrvuti toiminud ja kes on kursis tagajärgedega, mille on erinevate tõekspidamiste koosolemine kaasa toonud. On selge, et nendel konkreetsetel juhtudel kutsub evangeelium üles hakkama vastu kinnistunud arusaamadele, pinnapealsusele, sotsiaalsele ebavõrdsusele, moraalsele allakäigule ja igasugusele inimväärikust riivavale käitumisele. Et araabia maailmas oleks võimalik usu ja poliitika vahel sisse seada uudne suhe, mis oleks progressi, mitte regressi märgiks, niisamuti kõikide osapoolte – moslemite ja kristlaste – koostoimimine eesmärgiga kaitsta inimväärikust tagavaid õiglaseid tõdesid. Et kutsuda ida kristlasi üles pidurdama kasvavat väljajuurdumist omalt maalt ja oma ühiskondadest, sundides ennast loobuma kogukonna loogikast, mis on küll sisepoolse pööratud, ent samal ajal sallitud ja kaitstud. Et kaitsta ühes kaasmaalaste moslemite ja juutidega kohta inimese vabadusele, vendlusele ja võrdsusele. Et anda tunnistust Kristusest ja sellest „lootusest, mis teis on”, seal, kuhu Issand on kutsunud neid elama ja tegutsema arukalt ja julgelt.

Kirikutevaheline leppimine

Kolmas põhiline aspekt, millega peame tegelema, on lõplik leppimine Vene Õigeusu Kirikuga. Veel tänapäevalgi elavad Eestis ja Venemaal inimesed, kes on lähemalt või kaugemalt olnud tunnistajaiks traagilisele saatusele. Elavate mälestuste põhjal kirjutades pidasin ma vajalikuks mitte takerduda tarbetutesse kahtlustustesse. Kaugel sellest. Kui ma tõin välja teatud mälestusi, siis nii paradoksaalne kui see ka ei näiks, ainult eesmärgiga jätta seljataha kogu halb minevikust, et see enam iialgi ei korduks ja et tulevik kannaks lõpuks leppimist ja rahu kõikide Eesti õigeusklike vahel. Aitab vaikusel, mis lämmatab meie oikumeenilisi ja õigeusklike vahelisi kohtumisi ja mis ainult katab salgamatut pettust. Mälestuse ülesanne on ennekõike kutsuda üles vastastikusele ärkamisele ja meeleparandusele, see on üleskutse teadvustatud analüüsile tehtu ja järgneva üle.

Nii minu eellane Karjala ja Soome peapiiskop Johannes metropoliidi asemikuna kui ka mina ise Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku peana oleme üritanud algetada meie vendadega Moskva Patriarhaadist kehtvat ja edasiviivat dialoogi, et leida olukorrale toimiv lahendus. Kiriku eest vastutavatena oleme mõlemad korduvalt rõhutanud, et me ei saa enam „elada üksnes teineteise vastu või teineteise kõrval”, vaid, tsiteerides pühima oikumeenilise patriarhi Assisis 29. oktoobril 2011 öeldut: „üheskoos solidaarsuse ja vennalikkuse vaimus”. Oma vestluskaaslastelt ei ole me aga iialgi julgustavat vastukaja saanud.

Need ajad, kui Vene Föderatsiooni jaoks oli Eesti õigeusu kirik oma piirialal paiknemise tõttu strateegiliselt ülioluline element, on möödas, sest Eesti Euroopa Liidu ja NATO liikmena on Läänele lähemal kui kunagi varem. Meie riik on nüüd vaba, demokraatlik ja euroopalik. Ja selleks kavatseb ta ka jääda. Mõte ei ole uus, sest juba 1558. aastal sai sellest aru Moskva suurvürst Ivan III, kui tunnistas Konstantinoopoli Patriarhaati Eesti aladel, kus võimul olnud sakslased rakendasid jagamatut ja kultuuri- ning keeleerisusi täielikult eiravat germaani poliitika ja kultuuri pealesurumist. Ivan III ei arvanud Baltimaid slaavi mõjuala hulka ja leidis, et neil pole kohta Moskva ja kogu Venemaa Patriarhaadis.

Ma ei pea siinkohal kaitsekõnet eesti rahvale või meie kirikule. Ma lihtsalt tuletan meelde, mida tähendas meie jaoks viimane nõukogude okupatsioon. Tuhanded meie seast said tunda okupandi usulist sallimatust ja tunnevad seda tänase päevani nõndasamuti kui eraldatust nii õigeusu maailmas kui ka suhetes teiste kristlike konfessioonidega, kuigi tasapisi on hakanud üksikud ukSED avanema, et me saaksime astuda sisse ja istuda samasse lauda oma vendade õigeusklikega või teiste kristlastega.

Siiski ei ole ma kunagi kaotanud lootust näha ühel päeval Eesti õigeusklikke leppimas või veelgi enam, ühinemas üheks ja ainsaks kirikuks. Lootus on seda enam realistlik, kuivõrd 2008. aasta koosteenimine Konstantinoopolis, mis ühendas kõik maailma õigeusu kiriku pead ja kinkis ainulaadse võimaluse leppida Moskva patriarhi Aleksius II ja Eesti kiriku esindajal, kes ma olen (palusin temalt keerubite laulu ajal eelnevalt ka andestust). Selle teoga, mille tunnistajaks olid kõigi õigeusu kirikute pead ja vastavalt õigeusu kiriklikule praktikale, saabus kiriklikul viisil rahu ja osadus meie kahe kiriku vahel.

Nüüd on Moskva Patriarhaadi tunnistada seda tugevat leppimise akti meie kahe vahel, et jäädavalt lõpetada nõukogude okupatsiooni loodud tänaseni lahenduset

tüli Vene õigeusu kiriku ja meie vahel. Ma olen veendunud, et Vene kirikuvõimu kandjad kuulevad seda. Alustama peaks andestuse palumisest Tema Önnistuse paavst Johannes Paulus II eeskujul, kui ta palus Ateenas vabandust ristsõdijate veretööde eest idas. Ma olen veendunud, et patriarh Kirill mõtleb nii nagu mina ja arvab, et meie armastus ja leppimine ei tule kuidagi kahjuks ja oleks heaks viisiks, kuidas kuulutada meie kaasmaalastele Kristuse evangeeliumit.

Kui me ometi oleksime ühel päeval võimelised mõistma meie Jumala halastava armastuse sügavust ja kuulutama seda armastust kõikidele, keda Tema meie teele saadab!

Tallinna ja kogu Eesti ülipühitsetud metropoliit Stefanus



Koosteenimine ja lepitus. Patriarh Aleksius ja metropoliit Stefanus õigeusu kirikupeade kohtumisel Konstantinoopolis 10.–12. oktoobril 2008.

Summary

The present issue of Usk ja Elu is devoted to the history of the Orthodox Church of Estonia, which is celebrating the 90th anniversary of her autonomy this year. To mark this, the editorial board has made a selection of documents and articles, partly from old OCE newspapers (Uus Elu, Usk ja Elu). We hope that this selection gives a general picture of the development and self-reflection of Estonian Orthodoxy.

First, a requiem to Bishop Platon by Archpriest Nikolai Päts, along with some reflections by the bishop martyr himself, are presented.

Decisions by the Congress of Orthodox Clergy and Laity on March 23rd, 1919, indicate the ideas that were pondered and choices tried in new circumstances, when Estonia had become independent and contact with the Russian Church did not work properly any more.

An article on the 75th anniversary of Orthodoxy in Estonia (from 1856) speaks of some aspects of contemporary church life.

The granting of autonomous status is reflected in an article republished from Uus Elu No 6, 1923.

Next, the speech of H.E. Archbishop Aleksander in Constantinople, June 1923, is printed, in which he states the aspirations of the Orthodox in Estonia. This is followed by a short biography of Metropolitan Aleksander (1872-1953).

An editorial 'Is OCE viable' shows the moods and questions ten year after the autonomy.

Next, we skip some forty years, including the most difficult ones, which have been illumined rather well by some later articles and other sources, and arrive to the first issue of the new Usk ja Elu in emigration, printing an article by Jüri Poska about the situation of Estonian Orthodox and the need for their own journal.

An appeal for the restoration of autonomy in the jurisdiction of the Ecumenical Patriarchate from 1992 is one of the milestones in the recent history of the OCE. This is followed by a description of the meeting of Estonian clergy and lay church members with H.A.H. Patriarch Bartholomew in Helsinki.



H.E. Johannes, Archbishop of Finland and locum tenens of Estonia gives a survey of the history of the OCE and the church political situation in an article originally meant for the Finnish readers in spring 1996.

A speech by H.A.H. Patriarch Bartholomew at the press conference on the last day of his visit to Estonia gives a survey of the results of the visit, explains the role of the Ecumenical Patrarchate in Orthodox world and speaks about the restoration of the autonomy of the OCE.

Finally, an article by H.E. Metropolitan Stephanos looks not to the past, but to the future of the Orthodox Church and faith in Estonia, more precisely the prerequisites for fulfilling the Gospel in changing conditions.